

CEVDET YILMAZ (1994) “*Sosyal Problemlerin Mekân Tercihleri Üzerine Etkisi*”, **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:9, (293–344), Samsun.

SOSYAL PROBLEMLERİN MEKAN TERCİHLERİ ÜZERİNE ETKİSİ
(SİYASİ VE SOSYAL COĞRAFYA AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM)
BATI AVRUPA'DAKİ TÜRK İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

Yrd.Doç.Dr.Cevdet YILMAZ *

GİRİŞ

Tanım: Coğrafya "insanın dünyası olarak yeryüzünün bir yerden diğerine değişen karakterini tasvir etmeye ve açıklamaya çalışan bir bilim dalı"dır.**Sosyal Coğrafya** ise, "insanla ve onun nasıl yaşadığı konusuyla; nüfus ve yerleşme ile; mekândaki karşılıklı sosyal etkileşimin oluşum ve şekilleriyle; coğrafi görünümü meydana getiren ve hayat tarzlarını etkileyen kültürel davranışlarla ilgilenir" (Tümertekin,1994/a:9). Coğrafyanın asıl amacının, "mekân farklılık ve benzerliklerinin, başka sözcüklerle değişik coğrafi görünümünün analizi, insanın mekânı olan yeryüzünün tanınması ve dolayısıyla de daha iyi yararlanmalara katkıda bulunmak" olduğu gözönüne alınırsa, Coğrafya bilimi içinde Sosyal Coğrafyanın yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü hızlı bir değişim süreci içinde olan dünyamız; çevre kirliliği, açlık, yoksulluk, toplumsal eşitsizlik, insan haklarını ihlâl, vbg.sürekli artan oranda çeşitli problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunlar coğrafyayı ve "toplumun sorumlu bir üyesi olarak, bilgisinden toplumun yararlanmasını sağlamakla yükümlü olan" coğrafyacıları da çok yakından ilgilendirmektedir. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan "Radikal Coğrafya", "Refah Coğrafyası", "Az Gelişmişliğin Coğrafyası" vb. yeni akımlar, günümüz dünyasında karşılaşılan sorunların çözümünde coğrafya biliminin ne denli katkı sağlayabileceği hususunda önemli ipuçları vermektedir.

Diğer yandan, sosyal bilimler alanında bugüne kadar insanların çevrelerine yönelik davranışlarının incelenmesinde iki yaklaşım göze çarpmaktaydı. Bunlardan birincisi "davranışın kendisini incelemek", ikincisi ise "davranışın sonuçlarını incelemek". Geçmişte genellikle ikinci yol izlenirken artık günümüzde birinci yol, yani davranışın kendisini ele almak daha çok tercih edilmektedir. Çünkü artık araştırmaların esasını "ortaya çıkan şekil, yani sonuç"tan çok, "oluşum süreci ve bu süreç üzerinde etkili olan faktörler" teşkil etmeye başlamıştır (Tümertekin,1994/a:35). Bu yeni düşünceye paralel olarak günümüz Beşeri Coğrafya çalışmalarında da insan faaliyetinin belirtileri

(örneğin meskenler, yerleşmeler, tarım alanları, yollar, fabrikaların) yanı sıra insanın kendisi, davranışlarının nasıl ve neden böyle olduğunun incelenmesi giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Bazı bilim adamları tarafından "Yeni Coğrafya" olarak da isimlendirilen (Tümertekin,1994/b:19) coğrafyadaki bu son gelişmelerin ışığında, **bu makalede**, geçmişte yapılan çalışmalardan farklı bir yol takip edilerek (yurtdışına işgücü göçünün sebepleri vb. hususlar üzerinde değil), **yurtdışındaki vatandaşlarımızın içinde buldukları çeşitli**

---

* 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi SBE Coğrafya Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

sorunlar ve çözüm önerileri ile bu sorunlara bağlı olarak (Türkiye'ye kesin dönüş veya Avrupa'da buldukları ülkelere yerleşme gibi) **gelecekteki muhtemel mekân tercihlerinin hangi yönde olabileceği veya olması gerektiği sorusu üzerinde durulacaktır.**

Bilindiği gibi "göç" olayı demografyanın olduğu kadar, coğrafi görünüm üzerinde meydana getirdiği değişiklikler ve bu değişiklikleri hazırlayan süreçler itibariyle Beşeri Coğrafyanın da ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır. Göç edenlerin kararlarını etkileyen çevresel faktörler, içinde bulunulan psiko-sosyal problemler ve herkesin kendi kafasında oluşturduğu kişisel imaj veya alguların şahısların mekân tercihlerini etkilemesi de sebep-sonuç ilişkisi itibariyle **Sosyal Coğrafyanın** önemli bir konusunu meydana getirmektedir.

Diğer yandan, Batı Avrupa ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızın durumu Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ülkeler nezdinde izlediği politikaları da etkilemekte, dolayısıyla konu, "*siyasî faaliyetlerin mekâna bağlı olarak değişikliklerini inceleyen bir bilim dalı*" olarak tanımlanan (Göney,1979:2) **Siyasî Coğrafyanın** da ilgi alanı içinde yer almaktadır. Çünkü, "*bir devletin sahası, yani ülkesi ile halkı ve insan topluluklarının meydana getirdiği organizasyonların, siyasî coğrafyanın esasını teşkil ettiği*"ne inanılmaktadır (Göney,1979:6). Ratzel'in belirttiğine göre, "*devletlerin sahası kültürleri ile gelişmektedir. Yani devletin kültürünün yayılması ve bir devlete mensup insanların başka sahalara yayılması, o devlete yeni sahaların ilave edilmesine zemin hazırlamaktadır*" (Göney,1979:12). Şüphesiz burada ileri sürülen görüşe paralel olarak Türkiye'nin yurtdışındaki işçileri vasıtası ile o ülkelerden gelecekte toprak talep etmesi gibi bir durum mevzubahis değildir. Fakat, özellikle Batı Avrupa'daki vatandaşlarımızın kültürel kimliklerini kaybetmeden buldukları ülkelerin vatandaşlığına geçmeleri ve oralarda yerleşmeleri ileride Avrupa Topluluğu içinde Türkiye'nin çıkarlarına hizmet edecek (ABD'deki Rum ve Ermeni lobileri benzeri) bir Türk Lobisinin oluşmasını sağlayacaktır. Böyle bir durumun vuku bulması halinde de Batı Avrupa ile Türkiye arasındaki siyasî ilişkiler bugünkünden çok farklı olacaktır. Konu, (bizce) bu yönü ile Siyasî Coğrafyanın da kapsamı içinde yer almaktadır.

Amaç: Türkiye'den Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerine doğru 1960'lı yıllarda başlayan işgücü göçü olayı ve bunun ortaya çıkardığı olumlu ya da olumsuz sonuçlar aradan 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen hâlâ güncelliğini muhafaza etmektedir. Özellikle bugün gelinen nokta; Türkiye'ye geri dönüş ile Avrupa'ya yerleşme arasında bir tercih yapmak zorunda kalan ve sayısız denebilecek sorunlarla içiçe olan 3 milyona yakın vatandaşımızın gelecekte ne olacağı meselesidir.

Açıklama [ES1]: Sayfa: 297

Yurtdışındaki Türk işgücü ile ilgili olarak gerek yerli gerekse yabancılar tarafından çeşitli araştırmalar yapılmış ve yüzlerce kitap ya da makale yayınlanmış (bkz. Abadan,1986/a) olmasına rağmen mevcut sorunların çözümü şöyle dursun, bu sorunların sayısı gittikçe artmaktadır. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızın içinde buldukları problemlere bağlı olarak şimdi veya gelecekteki muhtemel sosyo-ekonomik davranış ya da mekânsal tercihlerinin önceden tahmin edilebilmesi ve ani gelişmeler karşısında ihtiyaç duyulacak politikaların hazır hale getirilmesine bugün artık her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Yukarıda yapılan tanıma uygun olarak bu

makalede konu kısmen *Siyasî*, genel olarak ise *Sosyal Coğrafyanın* bakış açısı ve prensipleri içinde ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Malzeme ve metod: Makaledeki veriler halen yurtdışında bulunan ve ikinci kuşağı temsil eden işçilerimizle yüz yüze yapılan anket ve mülâkatlardan elde edilmiş olup, bu veriler 1992 yılında tamamlanmış bulunan doktora tezimizin ekler kısmında ana hatları ile yer almıştır (bkz.Yılmaz,1992). Bu çalışmada sözü edilen veriler değerlendirilmiş, konu ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalara da atıflarda bulunularak onlardan da yararlanılmıştır.

A.BATI AVRUPA ÜLKELERİNDEKİ TÜRK NÜFUS MİKTARI

1993 yılı itibarıyla T.C.Çalışma Bakanlığı'nın yurtdışı teşkilâtının bulunduğu 10 Batı Avrupa ülkesinde çalışma ve ikâmet iznine sahip 2 813 560 yurttaşımız bulunmakta olup, ekonomik nedenli sığınmacı ve kaçak işçi konumundaki vatandaşlarımızla birlikte bu sayının 3 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (*bkz.Tablo-1*). Batı Avrupa ülkeleri dışında, Avustralya, S.Arabistan, Libya, Kuveyt, K.K.T.C., Birleşik Devletler Topluluğu ve diğer bazı ülkelerde de toplam 266 714 vatandaşımız daha olup, konumuzun özelliğinden dolayı bunlar üzerinde durulmayacaktır.

Gerek ülkemizdeki hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan istihdam meselesinin bir türlü halledilemeyişi, gerekse ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler ile aramızdaki refah farkı Türkiye'den dışarıya işgücü göçünü zorunlu kılmaktadır. 1960-1980 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine doğru olan göçün yerini 1980'li yıllarda Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, 1990'lı yıllarda da Birleşik Devletler Topluluğu ve İsrail almıştır. Aradaki tek fark ise Batı Avrupa ve Avustralya'ya yönelen göç zaman içinde kalıcı bir niteliğe bürünürken diğerlerinde ise böyle bir özellik görülmemekte olup İsrail hariç* daha çok Türk inşaat firmalarına bağlı olarak sezonluk bir karakter taşımaktadır.

Tablo-1: Batı Avrupa'daki vatandaşlarımızın ülkelere göre dağılımları (1993 yılı için)

Ülkeler	Toplam vatandaş sayısı	%	Toplam işçi sayısı	%
Almanya	1 854 945	60.2	762 775	57.1
Hollanda	248 656	8.1	83 400	6.2
Fransa	240 000	7.8	99 000	7.4
Avusturya	150 000	4.9	59 246	4.4
Belçika	84 935	2.8	24 000	1.8
İsviçre	73 024	2.4	36 815	2.8
İngiltere	65 000	2.1	30 000	2.2
İsviç	50 000	1.6	10 000	0.8
Danimarka	37 000	1.2	12 773	1.0
Norveç	10 000	0.3	1 500	0.1

* Son yıllarda (özellikle 1990' dan itibaren) yasadışı yollardan İsrail'e çok sayıda Türk işgücü gitmiş ve bu ülkede çalışmaya başlamışlardır. Gerek T.C.Çalışma Bakanlığının gerekse TBMM'nin Yurtdışı İşçi Sorunlarını Araştırma Komisyonu'nun elinde resmî bir bilgi olmamasına rağmen biz bu ülkedeki Türk işgücününün 10 000 civarına ulaştığını tahmin ediyoruz. Şu anda bu ülkede fiilen çalışmakta olan kişilerle yaptığımız görüşmelerde bunların tıpkı Batı Avrupa'daki gibi fabrikalarda aylık ortalama 1500 ABD Dolarına çalıştıklarını öğrendik.

TOPLAM	2 813 560	91.4	1 119 509	83.8

(Kaynak: DPT,1994:65)

B.BATI AVRUPA ÜLKELERİNDEKİ VATANDAŞLARIMIZIN BAŞLICA SORUNLARI

Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın sorunları yurtdışına işgücü göçünün başlangıcından bu yana sürekli değişim göstermiştir. Bu sorunların çözümü ve işçilerimizin isteklerinin yerine getirilebilmesi için meselenin çok yakından takip edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, dışgöçün başladığı 1960'lı yıllardan itibaren çeşitli dönemlerde yurtdışındaki işçilerimizin sorunları ile ilgili olarak yapılan araştırma ve tahlillerin hemen hepsi bu çalışmaların yapıldığı dönem için geçerli tesbitler olup 30 yıllık işgücü göçü sürecinin tümünü kapsayacak nitelikte değildir. Problemler zaman içinde hem artmış hem de büyük çeşitlilik kazanmıştır. Örneğin 1970'lerin ikinci yarısına kadar işçi çocuklarının eğitim, yabancı dil ve uyum sorunları vb. meseleler gündemde bile yokken, daha sonraları aile birleşmeleri sonucu işçi çocuklarının da yurtdışına göçü ile bu problemler önem kazanmış ve 1980'li yılların üzerinde en çok konuşulan konularından birisi olmuştur. 1990'lı yıllar ise Avrupa'da yabancı düşmanlığının arttığı bir dönem olup, buna bağlı olarak ortaya çıkan "can güvenliği" meselesi bütün diğer sorunları geride bırakmıştır. Özellikle 1995 yılının ilk aylarında sadece vatandaşlarımıza karşı değil, onların dükkân ve işyerlerine karşı da Türkiye'den kaçan bölücülerin saldırıya geçmeleri (ev sahibi ülkelerin de bunlara seyirci kalması) bu ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız için daha da büyük bir rahatsızlık kaynağı olmuştur. Bugün Batı Avrupa ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızın gelecekteki muhtemel hareket tarzları, yani buldukları ülkelerde yerleşme eğilimine girmeleri veya Türkiye'ye kesin dönüş yapmaları, tamamen karşı karşıya oldukları problemlerin çözümüne bağlıdır. Yaptığımız araştırmadan elde ettiğimiz verilere göre halen Batı Avrupa ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızın başlıca sorunları *Tablo-2*'de 26 madde olarak gösterilmiştir.

Tablo-2: Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın başlıca sorunları

Vatandaşlarımızın şikâyetçi oldukları hususlar	Şikâyetçi sayısı	%
1.Yabancı düşmanlığı	137	32.3
2.Ev sorunu, kiralık ev bulamama	96	22.6
3.İş bulmakta güçlük çekme	41	9.6
4."Yabancılar Yasası"ndan kaynaklanan endişe ve korku	15	3.5
5.Konsolosluk hizmetlerinin pahalı ve yetersiz oluşu	13	3.0
6.Çocuklarının Türklüklerini unutmaları endişesi	12	2.8
7.Türkiye (vatan) özlemi	11	2.6
8.Yabancı okullarda çocuklarına Türk Kültürünün verilmeyişi	10	2.3
9.Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarına sahip çıkmaması	10	2.3
10.Yurtdışında Türk Kültürü ve İslâmî inançların korunamayışı	9	2.1
11.Yabancı TV programlarının Türkleri aşağılaması	8	1.8
12.Yabancı dil problemi	8	1.8
13.Yurtdışına uyum sağlayamama	8	1.8
14.Yeni yetişen çocukların yeterli Türkçe Dil Bilgisinden mahrum kalmaları	7	1.6
15.Askerlik hizmetinin pahalı oluşu	7	1.6
16.Sosyal haklardan yeterince yararlanamama	6	1.4

17.Geçim sıkıntısı içinde olmaları	5	1.1
18.Evlenme güçlüğü	3	% 1'den az
19.Kredi borcundan kurtulamayıp	3	»
20.Vize güçlüğü	3	»
21.Dönüş kararsızlığı	3	»
22.Türkiye'den kaçanların kendilerine musallat olması	2	»
23.Oturma müsadese alamama	2	»
24.Türk işçilerinin pasif olması, aralarında birlik kuramamaları	2	»
25.Siyasal haklarının olmayışı	1	»
26.Meslekte ilerleme imkânlarının olmayışı	1	»

Önemli not: Tabloyu oluştururken her vatandaşımızın ilk sırada belirttiği şikâyet dikkate alınmış olup, yaptığımız ankete 423 kişi katılmıştır. Aşağıda önem sırasına göre şikâyetçi olunan hususlar ile bunların genel bir değerlendirmesi de yapılmıştır. % 1'den az olan oranların da tabloda ayrıntılı olarak gösterilmesinin nedeni ise; Türk kamuoyunda çok tartışılan "yurtdışındaki işçilerin siyasal haklarının olmayışı" ve "Türk işçilerinin pasif olması, kendi aralarında birlik kuramamaları" vb. gibi problemlerin Batı Avrupa'daki vatandaşlarımızın gözünde son sıralarda yer aldığını göstermek içindir.

Bu tabloya göre Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın bugün için karşı karşıya oldukları problemlerin başında **yabancı düşmanlığı** gelmektedir. İçinde bulunduğumuz 1990'lı yıllarda yabancı düşmanlığının ortaya çıkışı ile Türk işçilerinin Batı Avrupa'da yerleşme eğilimine girdikleri tarihlerin aynı zamana rastlaması son derece ilgi çekicidir. Çünkü, göçmenlerin işçi olarak geldikleri Avrupa ülkelerine belli bir süre sonra yerleşme eğilimi göstermeleri ve kendi varlıklarını sosyal hayatın her alanında hissettirmeye başlaması yerli toplumu rahatsız etmeye başlamıştır. Dıştan katılım istihdam alanı, kiralık konut vb.g toplumdaki kıt kaynakların yeniden paylaşımı demek olduğundan, refaha alışmış yerli toplumun buna olumlu bir gözle bakması zaten beklenemezdi.. Nitekim özellikle 1990'lı yılların başından itibaren çok kısa bir zaman içinde bütün Avrupa'da yabancı düşmanlığı önemli boyutlar kazanarak ırkçı örgütler mantar gibi su yüzüne çıkmaya başlamışlardır. Bunda hiç şüphesiz iki Almanya'nın birleşmesi, Çek ve Slovakların ayrılması, Yugoslavya'nın parçalanması sürecini doğuran milliyetçilik akımlarının da büyük etkisi olmuştur. Bugün hemen her Avrupa ülkesinde bir veya birkaç tane ırkçı veya neofaşist parti siyasal arenada yerlerini almış, hâttâ ulusal meclis ve Avrupa Parlemtosu'na girmeyi bile başarmışlardır. Bunların üzerinde birleştikleri en önemli konu yabancı düşmanlığıdır. Yabancı düşmanlığının özellikle Türklere karşı olması bu hareketin aynı zamanda anti-islamî bir karakter taşıdığını da göstermektedir. Nitekim Hollanda'nın ırkçı Merkez Parti'si "*kültürlerinin yabancılar tarafından tehdit edildiğini, ülkenin yabancılarla dolup taşıdığını, hukuk sistemlerinin alt üst olduğunu ve işbaşındaki hükümetlerin de bu duruma seyirci kaldıklarını*" programında açık açık ifade ederek taraftarlarını ülkedeki yabancılara karşı kızdırmaktadır. Hollanda Sosyalist Partisi de (diğer ırkçı partiler gibi) bu ülkede yaşayan göçmenler için iki yol önermektedir; Ya "*defol primi*" alıp ülkelerine dönerler, ya da "*uyum*" sağlayıp asimile olurlar (Canatan,1990). Ö.r.Almanya 10 000 DM tutarındaki dönüş primi ile 1983'te 100 bin, 1984'te de 213 bin vatandaşımızı geri göndermiştir (T.C.Çalışma Bak.,1992:9). Bu durumda yabancı düşmanlığı hareketinin, dolaylı ya da dolaysız iş başındaki hükümetlerden de destek gördüğü rahatlıkla iddia edilebilir. Özellikle Almanya'da yabancılara karşı önyargılı yaklaşımın temelinde yatan başlıca sebepler; "*yabancı*

işgücüne ihtiyacımız yok, yabancılar Almanların işlerini ellerinden alıyorlar, Almanya'da gereğinden çok yabancı var ve yabancılar yasalara karşı gelmektedirler" şeklinde özetlenmektedir (Özdemir,1994/a).

30 yılı aşkın bir süredir F.Almanya'da işçi olarak çalışanlara karşı Alman toplumunun bazı kesimlerinde varlığı tesbit edilen bu önyargıların tam olarak doğruyu yansıttığı hiçbir zaman iddia edilemez. Çünkü Alman ekonomisinin bugünkü düzeye gelmesinde yabancı işçiler önemli bir rol oynamışlardır. Alman toplumuna benimsetilmeye çalışılan bu önyargılar aynı zamanda hiçbir bilimsel temele de dayanmamaktadır.Fakat Batının çifte standardı burada da hemen dikkati çekmektedir. Batının kalkınması için ömrünü tüketmiş ihtiyar nüfus tam sosyal güvenceye muhtaç olduğu bir yaşa geldiğinde geri gönderilmeye çalışılırken, genç ve dinamik ikinci, hatta üçüncü kuşak Türk nüfusun şimdilik kaydıyla Avrupa'da kalması teşvik edilmektedir. Üstelik Türkiye'den evlenmeler yolu ile bunların miktarının daha da artmasına göz bile yumulmaktadır. 1980'li yıllarda geri dönüş primi alarak Türkiye'ye kesin dönüş yapan yüzbinlerce vatandaşımızın ellerindeki parayı gelir getirici kârlı yatırımlara dönüştürememeleri sonucu kısa zamanda işsiz ve parasız bir durumda kalmaları, çevrelerine ya da yurtdışında bıraktıkları yakınlarına muhtaç hale gelmeleri, tekrar Avrupa'daki işlerine dönmek için türlü yollara başvurmaları vb.gibi son derece olumsuz bir tecrübe yaşayan işçilerimizin artık 1990'lı yıllardan itibaren tekrar geri dönüş primi alıp bütün haklarını öldürerek kesin dönüş yapacaklarına ihtimal vermek güçtür. O halde mevcut kanunlardan yararlanarak buldukları ülkelerde yerleşme eğilimine giren vatandaşlarımızın diken üstünde tutulmaları ve her an Türkiye'ye dönüş yapabilecekleri ihtimalini akıllarından çıkarmamaları için Batılı ülkelerin ırkçı saldırılardan bir bakıma medet umdukları söylenebilir. Saldırıya uğrayanlara nasihat, saldıranlara ise çok hafif cezalar verilmesi de bu kanyı güçlendirmektedir* .

İkinci önemli mesele **konut sorunudur**. Özellikle işçilerimizin en yoğun olarak buldukları Almanya'da kiralık ev bulmak oldukça güç ve pahalıdır. Sadece tek bir ailenin değil, bazan birkaç ailenin aynı çatı altında sıkışık bir vaziyette yer alması özellikle ikinci kuşak vatandaşlarımız arasında çeşitli psiko-sosyal problemlerin de doğmasına neden olmaktadır. Polisten oturma müsadese alabilmek için çocuk sayısınca oda istenmesi vb. istekler bir yandan ikinci kuşak vatandaşlarımız arasında doğurganlık oranının düşmesine yol açarken diğer yandan da kalabalık ailelerin parçalanmasına neden olmaktadır. Böylece bütün nüfus artış hızını yükseltici yöndeki maddi ayrıcalıklara rağmen yurtdışındaki Türkler arasında ev bulma güçlüğü nedeniyle nüfus artış hızı Türkiye'ye oranla daha azdır (Yılmaz,1992:176). Bugünkü şartlarda bile ev bulmakta güçlük çeken vatandaşlarımızın kendilerine yönelik ırkçı saldırılara paralel olarak (oturdıkları evlerin hedef seçilmesi nedeniyle) gelecekte ev bulmakta daha da zorlanacaklarına hiç şüphe yoktur. Bu durum ise vatandaşlarımızı psikolojik olarak etkileyerek Türkiye'nin kırsal alanlarında büyük ve çok

---

* 16 Mayıs 1995 tarihli Milliyet gazetesinde yer alan bir habere göre *Almanya Dışişleri Bakanı K.Kinkel ülkesinde bulunan Türk vatandaşlarının ırkçı ve bölücü saldırılara karşı can ve mal güvenliklerini sağlayamadıkları için hükümeti adına Türklerden özür dilemiştir*. En yetkili makamların bu şekilde acizliklerini belirtmeleri bizim yukarıda ifade ettiğimiz görüşü desteklemektedir.

katlı evler yapmalarına zemin hazırlarken (Yılmaz,1991), diğer yandan da buldukları ülkelerde mülk sahibi olmaya özendirilmektedir. Nitekim daha bugünden sayıları 50 000 civarında vatandaşımız Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde ev sahibi olmuş durumdadır. Yine ör. Almanya'da 130 000'in üzerinde vatandaşımızın da ileride konut sahibi olmak için yaklaşık 4 milyar DM. tutarında yapı tasarruf kredisi hesapları vardır (TÜSİAD,1988:18). Örneklerin çoğalmasına bağlı olarak bu sayı her geçen yıl daha da artacaktır.

Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımız arasında **işsizlik meselesi** özellikle son yıllarda kendisini daha fazla hissettirmektedir. 1993 yılının ilk aylarına göre bu ülkelerdeki işsiz sayımız 202 831'e ulaşmıştır. Bunların 124 239'u F.Almanya'da, 23 106'sı Fransa'da, 32 400'ü Hollanda'da, 9 400'ü Belçika'da, 6 222'si Danimarka'da ve 7 264'ü de Avusturya'da bulunmaktadır (DPT,1994:6). Bunda iki Almanya'nın birleşmesi gibi vatandaşlarımızın dışında gerçekleşen bazı olayların etkisi olduğu gibi bizzat vatandaşlarımızdan kaynaklanan faktörlerin de rolü büyüktür. Ör.Meslekî eğitim alamayan işçi çocuklarımız aile bütçesine katkı vb. amaçlarla temel eğitimden sonra hemen işgücü piyasasına girmekte, vasıf kazandırıcı meslek okullarına 3-4 yıl devam etmek onlara zor gelmektedir. Diğer yandan özellikle ikinci kuşak işçilerimiz artan bilgi ve görgü düzeylerine bağlı olarak birinci kuşak işçilerin yaptıkları zor, ağır ve pis işlerde çalışmak istememekte, yerli işçilere rakip olabilecek daha üst seviyede işlerde çalışmayı arzu etmektedirler. Kısacası, ağır ve pis işlerde çalışmak istemiyorlar, fakat iyi işlerde çalışacak niteliğe de sahip değiller. Ayrıca, kısa sürelerle çalışıp 6'şar aylık dönemler halinde işsizlik parası almaları ve çalışmadan kazanılan bu paranın gençlerimize daha cazip gelmesi de vatandaşlarımız arasındaki işsizlik oranının yüksek olmasının bir diğer nedenidir. Bütün bu ve benzeri faktörler nedeniyle Avrupa'daki yabancı işçiler arasında en yüksek işsizlik oranı bizim vatandaşlarımız arasında görülmektedir. Sonuçta da özellikle 2. ve 3. kuşak gençlerimizden bir kısmı hırsızlık, kaçakçılık, uyuşturucu satma, vb. yasal olmayan yollara başvurmakta, bunların sayısı da her geçen yıl artmaktadır. Ancak bazı vatandaşlarımız gece kursları vb. yollarla vasıf kazanmaya çalışırken, bir kısmı da özellikle son yıllarda işsizlik ve ekonomik kriz tehdidine karşı özel işyeri açarak kendileri ve yakınları için daha güvenli bir gelecek sağlamaya çalışmaktadırlar. Nitekim bugün kendi işyerlerinde çalışan vatandaşlarımızın sayısı 35 000'i Almanya'da olmak üzere tüm Avrupa'da 50 000'i aşmıştır (DPT,1994:6). 100 000 kişiye yakın istihdam kapasitesi olan ve elli beş değişik dalda faaliyet gösteren bu işyerlerinin çok büyük kısmı bakkal, kasap, kahvehane, lokanta, eksport vb.küçük ölçekli müesseselerden meydana gelmekte olup, yıllık 25 milyar DM.civarında bir ciroya sahiptirler (T.C.Çalışma Bakanlığı,1992:165). Özellikle F.Almanya'da Türklerin açtıkları işyerlerinin sayısı Türk nüfusun bu ülkedeki artışına ve gittikçe bu ülkede kalma eğilimine girmelerine paralel olarak daha da artacaktır. Verilen rakamlar da en alt düzeydeki değerler olup, gerçekte işyeri sahibi vatandaşlarımızın sayısı daha fazladır. Çünkü, Alman kayıtları milliyet esasına göre tutulduğundan Alman vatandaşlığına geçen Türklerin açtıkları işyerleri Almanların üzerine gözüktüğü gibi, Almanlarla evlenen vatandaşlarımızın da çeşitli kolaylıklardan faydalanmak için eşleri üzerine açtıkları işyerleri de bu rakamlar içinde yer almamaktadır. Yine bu işyerlerinin çok büyük kısmı küçük sermayeli işletmelerden müteşekkil olup, bir kısmı da dernek ve cemaatlere gelir sağlamak içindir.

Türk vatandaşları arasındaki işsizliğe çare olarak yıllar önce düşünülen ve gerekli antlaşmaları yapılan "**serbest dolaşım hakkı**"nın Batılılarca gaspedilmiş olması da bir

diğer önemli sorundur. Ankara Anlaşması ve bu anlaşmaya ek olarak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokolün 36. maddesi Türk işçilerinin AT ülkelerinde 1986'dan itibaren serbest dolaşımını öngörüyordu. Türkiye'nin bu konudaki ısrarlı çabaları sonuç vermemiş, Ortaklık Konseyi AT ülkelerindeki Türklerin statülerinde bazı iyileştirmeler yapacağını vaadederek meseleyi kapatmışlardır. Çünkü, özellikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Doğu Blokundan olan işgücü göçü Türkleri geri plâna itmiştir. Avrupa Topluluğu'nun en yüksek yargı organı niteliğindeki Avrupa Adalet Divanı'nda bu haklarını geri almak için 3 Türk vatandaşı (Meryem Demirel, Zeki Sevince ve Kazım Kuş) tarafından açılan davalarda lehte kararlar alınmasına rağmen Batılı ülkeler bunu da görmezlikten gelmeye devam etmektedirler.

Vatandaşlarımızın şikâyetçi oldukları bu konu ile ilgili olarak 20 Aralık 1994'te önemli bir gelişme olmuş, anılan tarihte biraraya gelen Avrupa Konseyi Dışişleri Bakanları başta Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda olmak üzere işçilerimizin en yoğun olarak yaşadıkları 6 Avrupa ülkesinde 26 Mart 1995'ten itibaren tek vize, tek pasaport uygulamasına geçerek "*serbest dolaşım*"ı kabul etmişlerdir. Bu haktan adı geçen ülkelerin vatandaşları yanısıra bu ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız da faydalanacaklardır. Böylece T.C.Hükümetlerinin hiç bir gayreti olmadan vatandaşlarımız Avrupa içinde serbest dolaşım hakkına kavuşmuş bulunmaktadır. Şimdilik sınırlardan serbestçe geçişi öngören bu anlaşma, işçilerimizin iş aramak için ülke değiştirmelerine henüz izin vermemektedir.

Vatandaşlarımızı tedirgin eden diğer bir önemli mesele de Almanya'nın yürürlüğe koyduğu **Yabancılar Yasası**dır. Vize örneğinde olduğu gibi Almanya'nın bu kararını diğer ülkelerin de takip etmesinden duyulan endişe Avrupa'daki tüm işçilerimizi tedirgin etmektedir. Bu yasaya göre çok basit gerekçelerle herhangi bir vatandaşımız sınır dışı edilebilmektedir. En azından bu yasa vatandaşlarımızın tepesinde "*Demokles'in Kılıcı*" gibi sallandırılarak her hareketleri kontrol altında tutulmak istenmektedir. Ülkede yaşayan tüm yabancıları kendi insanından daha aşağı bir konumda değerlendiren ve bunun için de yasayı bir koz olarak kullanan Almanya, yabancıları günün birinde Almanya'dan çıkarırım düşüncesiyle bu yasanın hiçbir maddesini değiştirmeye yanaşmadığı gibi, yabancıların Almanya'ya girişini zorlaştıran uygulamaları hep bu yasanın gölgesine sığınarak tatbik edegelmiştir. Ülkesinde yaşayan milyonlarca göçmenin varlığına rağmen göçmenlerin kalıcılığını kabul etmeyen ve bir göç ülkesi konumunda bulunmadığını iddia eden tek Avrupa ülkesi olan Almanya'nın yürürlüğe koyduğu Yabancılar Kanunu, yabancı işçilerin ülkede kalışlarını ancak Alman toplumunun çıkarlarına uygun düşmesi durumunda mümkün olabileceği temel ilkesine dayanmaktadır. Ör. Adı geçen Yabancılar Yasasının 45.maddesinde "*ikâmeti ile kamu güvenliği ve düzenine veya F.Almanya'nın diğer önemli çıkarlarına hâlel getiren bir yabancı sınır dışı edilir*" denmektedir (Özdemir,1994/b). Almanya'nın önemli çıkarlarının ne olduğunu yorumlayacak olanlar ise yine resmî Alman makamları olacağına göre, örneğin, alkollü araç kullanmak veya evrak üzerinde tahrifat vb. herhangi bir suç sınır dışı edilmek için yeterli sebep olabilmektedir. Yine Almanya'da yabancıların seçme ve seçilme haklarını ellerinden alan yasa da yine bu Yabancılar Kanunudur. Almanya 30 yıldan beri bu ülkede yaşayan, vergi veren, çocuğunu Alman okullarına yollayan ve hattâ geleceğini Almanya'da gören yabancıları ve başta Türkleri bu kanunla dizginlemeye çalışmaktadır. Zaman zaman hazırlandığı söylenen yasa taslaklarında ikinci neslin Alman vatandaşlığına geçişini kolaylaştıracağını açıklayan Almanya ikinci neslin anne ve babasını bir yana itmekte, onları geldikleri ülkelere geri

göndermek istemektedir.Kendi vatandaşlığına geçmek isteyen Türklerin T.C. vatandaşlığından vazgeçmesini de şart koşan Almanya bu hareketi ile de işçilerimizden kesin tercihlerini yapmalarını beklemektedir. Wallraff'ın da belirttiği gibi bir taraftan insan hakları ve demokrasi savunuculuğu yapan Avrupa ülkeleri, diğer yandan da bu tür yasaları uygulayıp işsiz kalanları geri göndereceğini ilan ederek düşük ücretli pis ve güvencesiz işler için kendilerine hazır işgücü potansiyeli yaratmak istemektedirler (Wallraff,1986). Kiralık konut problemini konut sahibi olarak, işsizlik sorununu da özel işyeri açarak aşmaya çalışan vatandaşlarımızın yabancılar yasası vb. düzenlemelere karşı muhtemel cevabı sanırız buldukları ülkelerin vatandaşlığına geçmek şeklinde olacaktır. Nitekim bugün sadece Almanya'da bu ülke vatandaşlığına geçmiş 40 000 Türk vardır. 1979-1990 yılları arasında Hollanda vatandaşlığına geçen Türk sayısı da 11 739'dur (T.C.Çalışma Bak.,1992:53). T.C.İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre (Avusturya, Danimarka, İsveç ve Almanya'nın vatandaşlığa kabulde T.C. vatandaşlığından çıkma şartı istemeleri sonucu) T.C.vatandaşlığından çıkanların sayısında büyük bir artış olmuştur. Nitekim, 1991'de 1289, 1992'de 3376 olan rakam, 1993'te 12 000'i aşmıştır (DPT,1994:11). TBMM'den **çifte vatandaşlık**la ilgili kanun çıktığında bu sayıda büyük bir artış beklenmektedir. Bu konudaki yasal düzenlemeler mutlaka en kısa zamanda yapılarak uygulamaya geçilmeli ve vatandaşlarımızın tereddütleri ortadan kaldırılmalıdır.

Konsolosluk hizmetlerinin pahalı ve yetersiz oluşu meselesi işgücü göçünün başlangıcından bugüne vatandaşlarımızın en çok şikâyet ettikleri konulardan birisidir. Şüphesiz bunun en önemli sebebi de Türk Dışişleri teşkilâtının klâsik yapının dışına çıkıp işgücü göçüne göre kendisini organize etmemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim eski bir Dışişleri mensubu olan Ercan Vuralhan 8.11.1991 tarihli Milliyet Gazetesinde bu durumu; "Almanya ile bu kadar girift ilişkilerimize rağmen Dışişleri Bakanlığı bir türlü Almanca bilen meslek ve idarî memur edinme politikası gerçekleştiremediği için oradaki işçilerimizin sorunlarına soğuk bakan, sırf günün görevlerini yapıp evlerine kapanan ve kendi hayatlarını ve keyiflerini süren bir memur topluluğu oluşmuştur" diyerek özetlemektedir. Verilen hizmetler karşılığında işçilerimizden istenen harçların da çok yüksek olması vatandaşlarımız ile dış temsilciliklerimizin arasındaki havayı daha da sertleştirmektedir. Böylece yurtdışındaki vatandaşlarımız ile temsilciliklerimiz arasındaki ilişkiler yasal mecburiyetten öteye geçememekte, bunun doğal bir sonucu olarak da konsolosluklar nezdinde Türkiye'ye olan güvenleri sarsılmakta ve alternatif arayışlar içine girmektedirler. Dokuzuncu sırada belirtilen "*Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarına sahip çıkmaması*" probleminin temelinde de yine dış temsilciliklerimizin bu anlaşılmaz tutumu yatmaktadır. Ör. İlk yıllardan itibaren orada ölen kimsesiz vatandaşlarımızın cenazelerinin tamamı işçilerimiz arasında para toplanarak yurda gönderilmiştir. Bugün de bu önemli hizmet resmî temsilciliklerimizin dışında kalan çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Buna benzer daha nice sorunları olan vatandaşlarımızın problemleri ile ilgilenmek ve onları çözüme kavuşturmak Dışişlerinin görevleri arasında ön sıralarda gelmelidir. Aksi takdirde ülke olarak yardımlarına ihtiyacımız olduğunda onları yanımızda bulamayabiliriz.

Çocuklarının geleneksel Türk Kültürünü alamamaları halinde onların yabancılaşacaklarını, dolayısıyla aslî kimliklerini kaybedeceklerini düşünen vatandaşlarımız bu konuda da devletin yardımını beklemektedirler. Nitekim, 1980'li yılların ilk yarısında kesin dönüş yapan yüzbinlerce vatandaşımızın önemli bir kısmını dönüşü zorlayan faktörlerin başında çocuklarını Avrupa'da Türk Kültürü ile yetiştirememeye endişesi

geliyordu. Bugün en azından Avrupa ülkelerinin asimilasyon politikalarına karşı yeni neslin kimliğini kaybetmemesi için acil tedbirler alınması zarureti açık olup, ileride de belirtileceği gibi, AT içinde gelecekteki muhtemel **Türk Lobisi** için de bu çalışmalara ihtiyaç vardır.

Batı Avrupa ülkelerinde bulunan çocuklarımızın başta asimilasyon olmak üzere çeşitli problemleri ile ilgili olarak bugüne kadar sayısız denebilecek araştırmalar yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Fakat bütün uyarılara rağmen bu yönde köklü bir politikamızın olduğunu söylemek güçtür. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın büyük kısmının kırsal kökenli olduğu dikkate alınırca, gençlerimizin ve çocuklarımızın Türk Kültürü ile mücehhez olmaları bütünüyle okullarda verilen eğitime bağlı kalmaktadır. Burada da karşımıza şu problemler çıkmaktadır;

1.Yurtdışındaki vatandaşlarımızın çocukları için çeşitli okulların bünyesinde ve normal müfredat programı dışında verilen Türkçe ve Türk Kültürü dersleri için uzun yıllardır bu ülkelere genel olarak bulunulan ülkenin dilini bilmeyen öğretmenler gönderilmektedir.

2.Türkiye'nin gönderdiği öğretmen sayısının yetersiz olması nedeniyle de bu derslerin verildiği okullarda Türkiye'den kaçan ve yasadışı işlere bulaşmış kişiler yerel idareler tarafından görevlendirilmiştir. Bu öğretmenlerin denetimi de bulunulan ülkenin ilgili kurumlarına ait olduğundan gençlerimiz âdeta Türkiye düşmanlarının ellerine terk edilmişlerdir.

Eğitimle ilgili bütün bu problemlerin çözümü için yurtdışına başta kaliteli ve yeterli miktarda öğretmen göndermek olmak üzere şu tedbirler de düşünülmelidir;

1.Türklerin yoğun olarak buldukları merkezlerde Türkçe eğitim yapan çocuk yuvaları açılmalı, gençler için de Türkçe öğrenme merkezleri tesis edilmelidir.

*2.Yine bu ülkelerde çok sayıda **Türk Kültür Merkezleri** açılmalıdır. Buralarda Türk gençleri ve yetişkinleri için çeşitli etkinlikler düzenlenmeli, görevliler tarafından gerekirse (pazarlamacıların yaptıkları gibi) hafta sonları aile toplantılarına katılarak yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunulmalıdır. Bunun için Türkçe yayın yapan televizyonlardan da yararlanılabilir. Vatandaşlarımızın en yoğun olarak buldukları Almanya'da bugün için sadece 3 tane kültür merkezimiz vardır ve bu sayı oldukça yetersizdir.*

3.Çocuklarımız ve gençlerimizin tatillerini Türkiye'de geçirmeleri sağlanmalıdır. Belli bir program çerçevesinde (hattâ ücretleri de velilerinden karşılanmak üzere) çeşitli turistik yörelerimizdeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kamplarda bu çocuklarımız kısa süreli kurslara tabi tutulabilirler.

4.Okul çağındaki çocuklarımız için bu ülkelerin eğitim kurumlarında Türkçenin "ikinci yabancı dil" olarak okutulması sağlanmalıdır.

Vatandaşlarımızın bunca yıllık gurbetçilik hayatları ve hemen her yıl Türkiye'ye gelip gitmelerine rağmen halâ **vatan özlemi** duymaları son derece sevindiricidir. Şüphesiz bunda, kendilerine karşı Avrupa ülkelerinde oluşan önyargılı yaklaşımların büyük rolü olduğu gibi, kökenine sahip çıkarak aslını inkâr etmeyen bir millete mensup olmalarının da büyük rolü vardır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımız bir ikilem içersindedir. Bir kısım vatandaşımız temel eğitimden sonra çocuklarını işçi yaparken, bir kısmı da meslek okuluna göndererek vasıf kazanmalarını sağlamaktadırlar. Fakat bazı vatandaşlarımız da buldukları ülkelerin şartları içinde çocuklarına yüksek tahsil yaptırmak istemektedirler. İşte o zaman oyunu bulunulan ülkenin kurallarına göre oynamak gerekmekte, bu durumda da bütünüyle **yabancı kültür ve eğitim kurumlarında yetişen gençler Türk dili ve kültüründen tamamen kopmaktadırlar**. Vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu hem çocuklarının en iyi şekilde yetişmesini istiyor, hem de kendi kültüründen kopmasını istemiyor. Burada da yine devletin yardımını bekliyor.

Vatandaşlarımızın bir kısmı da **Türkiye'nin kendilerine yeterince sahip çıkmamasından** şikâyetçidir. Bu durum yurtdışındaki işçilerimizin T.C. Devleti'nden beklentileri ile ilgili olarak düzenlenen *Tablo-3*'te de açıkça görülmektedir.

Özellikle son 10 yılda vatandaşlarımız arasında gittikçe artan oranda bir dernekleşme ve cemaatleşme eğilimi olduğunu görüyoruz. Bu dernek ve cemaatlerin önemli bir kısmı kendilerini ayakta tutacak gelir kaynaklarına da kavuşmuş durumdadırlar. Batı toplumuna karşı bir tepki ve kendini savunma içgüdüsünden de kaynaklanan bu örgütleşmenin temelinde **yurtdışında Türk Kültürü ve İslâmî inançların korunamayışı** endişesi yer almaktadır. Batılı eğitim sistemi içinde çocuklarının asimile olmasını istemeyen vatandaşlarımız bu dernekler vasıtası ile evlatlarına dinî ve millî bilgiler vermeye çalışmaktadırlar. T.C.Devletinin yapması gereken bu görev başkaları ve çoğu zaman da ehliyetsiz kişiler tarafından yerine getirildiğinde ortaya bazı problemlerin çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren bazı kötü niyetli kişilerin yanlış politikalar sonucunda bizzat devlet tarafından kahraman haline getirilmesine de hiç gerek yoktur (Erkal,1991:160).

Yabancı basın yayın kuruluşlarında, özellikle de televizyonlarda, Türkiye hakkında tek yanlı haberler verilmesi, hakkımızdaki tüm olumlu özelliklere karşılık âdeta cımbızla seçilen görüntülerle **milletimizin aşağılanması ve hor görülmesini** bu ülkelerdeki vatandaşlarımız tepkiyle karşılamaktadır. Bu şikâyetin diğer birçok önemli meselenin önünde, onbirinci sırada yer alması da vatandaşlarımızın konuyla ilgili hassasiyetini göstermektedir. Bugün bütün Batı Avrupa ülkelerinde kabul edilen gerçek şudur ki, basın özellikle yabancılarla ilgili haberlerini kriminal olaylar söz konusu olduğu zaman vermekte ve bu tek yanlı enformasyon akışı da Avrupa kamuoyunda yabancılara karşı oluşan önyargıyı kuvvetlendirmektedir.

Yabancı dil problemi ile **yurtdışına uyum sağlayamama** meselesi arasında yakın bir paralellik vardır. Ankete katılanların büyük çoğunluğu ikinci kuşaktan olmasına rağmen onlar arasında bile bu iki önemli meselenin halledilememiş olması dikkat çekicidir. Buldukları ülkelerde yabancı dil ve uyum kursları ile bu tür sorunların en aza indirilmesine çalışılmalı, yine devletimiz bu konuda onlara gerekli altyapıyı hazırlayarak yardımcı olmalıdır.

Vatandaşlarımızın **çocuklarının Türkçe dilbilgisinden mahrum oluşları** ile ilgili olarak belirttikleri husus gerçekten çok önemli, fakat o derece de tartışmalı bir konudur. Anadil Türkçe meselesi özellikle Avrupa'da doğan ya da çok küçük yaşta bu ülkelere giden vatandaşlarımızla ilgili bir problemidir. Yabancı bir ülkede anadil öğretiminin gereksiz olduğunu savunanlar, anadil yerine yaşanan ülkenin dilini öğrenmenin daha önemli

olduğunu vurgulamaktadırlar. Ana babanın da iradesiyle ör. Almanya'da çocuk tek dille, Almanca olarak yetiştirildiği takdirde belki bu çocuğun Alman okullarında yükselme şansı artacaktır fakat bu kez de anadilini bilmeyen bir çocuk yabancılaşma süreci içinde kendisinin ne olduğunu sorgulayacağından, karşısına çıkacak kimlik bunalımından nasıl kurtulacağı konusunda stratejiler geliştiremeyecektir. Kendi etnik kökeninden utanmayan, kültürel değerlerini tanıyan, benimseyen, uygun ortamlarda kullanmasını bilen, Türkçe ve bulunduğu ülkenin diline eşit ölçüde vakıf olabilen Türk işçi çocuklarının sayısının artırılması bugün için başlıca amaç olmalıdır. Bu da Türkçe ve Türk Kültürünün bulunulan yabancı ülke okullarında yer almasıyla mümkündür. En azından Türk çocukları anaokulu ve ilköğretim seviyesinde Türkçeyi öğrenme imkânına sahip olabilmelidirler. Fakat başta Almanya olmak üzere bazı ülkelerin kendi müfredatları içinde yer verdikleri Türkçe derslerinin bu amaca hizmet ettiğini söylemek güçtür. Bunlar genellikle ya asimilasyoncu ya da Türkiye'ye entegre edici deneme çalışmaları mahiyetindedir.

Diğer yandan bu alanda da Türkiye'nin uzun yıllara dayalı bir ihmali söz konusudur. Türk Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre yurtdışında yaşayan Türk işçi çocuklarının eğitim ve öğretiminden Millî Eğitim Bakanlığı sorumlu değildir. Türk işçi çocukları resmen Batı Avrupa ülkelerinin vesayeti altındadır. Okutulan kitapların muhtevası ve öğretmenlerin teftişi ilgili ülkelerin yetkili makamlarınca yapılmaktadır. Yurtdışındaki konsolosluk, eğitim müşavirliği vb. temsilciliklerimiz arasında da bir görüş birliği yoktur. Onlar da bazan Türk Kimliğinin muhafazası, bazan da yabancı toplumla bütünleşmeleri yolunda verdikleri beyanatlarla çelişkili davranışlar içine girmektedirler. Türkiye artık, yurtdışındaki işçi çocuklarının eğitimi konusunda fazla birşey yapmadığını, vatandaşlarımızın bu konudaki şikayetlerinde haklı olduklarını kabul ve itiraf etmek zorundadır (Özdemir,1988). Anadolu'nun her köşesinde binlerce okulda Türk çocuklarına bir yabancı dili öğretmek için trilyonlar harcayan devletin yurtdışında kendi anadilini, Türkçeyi öğrenmek isteyenlere gereken yardımı esirgemesi, bu konuda belirgin bir politikasının bile olmayışı üzüntü vericidir. Eğer T.C.Devleti gerekli organizasyonları yaparak bu meseleye sahip çıkmazsa -ki bugün görünen odur- vatandaşlarımız kendi aralarında bugünkünden daha geniş bir gruplaşma veya cemaatleşme yoluna gideceklerdir. Bu durumda da kimliğini muhafaza ederek yabancı topluma uyum sağlama ilkesinden uzaklaşılacak, Batı toplumunun tepkisini çeken bir hayat tarzına bürünerek giderek artan oranda daha fazla ırkçı saldırıların hedefi haline geleceklerdir. Yurtdışındaki işçilerimizin 1-2 nesil sonra bütünüyle asimile olmalarını engellemek için gönüllü vakıflar kurulmalı, mevcut vakıflar ise devlet tarafından desteklenmelidir.

Vatandaşlarımızın bir diğer şikayet konusu da **bedelli askerlik** için ödedikleri paranın çok oluşudur. Bunda da kriter, yurtdışındakilere uygulanan bedelli askerlik karşılığı alınan paranın yurtçindekilerden alınan orandan yaklaşık 1/3 daha fazla olmasıdır. Bu eşitsizlik yurtdışındaki vatandaşlarımızı huzursuz etmekte, kendilerine ayrı muamele yapıldığına, yani bizzat T.C.Devleti tarafından sömürüldüklerine inanmaktadırlar. Yetkililer, bu farklı uygulamanın gerekçelerini mutlaka en iyi ve anlaşılır bir şekilde vatandaşlarımıza anlatarak, ayrımcılık yapmadıklarını göstermelidirler.

Sosyal haklardan yararlanamama meselesi işgücü göçünün ilk 20 yılında üzerinde en çok durulan konulardan birisiydi. Son yıllarda gerek basın ve yayındaki gelişmeler (ör. Türkçe gazete ve televizyonların yurtdışında artık her eve rahatça ulaşabilmesi), gerekse yabancı dile hakim 2. ve 3. kuşak neslin yetişmesi ile bilgi ve görgü

düzeylerinin yükselmesine bağlı olarak vatandaşlarımızın çok önemli bir kısmı sahip olduğu hakları bilmekte ve en iyi şekilde bunlardan yararlanmaya çalışmaktadırlar. Fakat yine de pürüzlerin tamamı giderilmiş değildir. Ör.Almanya çocuk parası verirken çocukların Almanya'da ya da Türkiye'de olmasına göre farklı miktarlarda ödeme yapmaktadır. Vergi indirimi, kira yardımı, sakatlık yardımı vb. hususlarda binlerce vatandaşımız henüz tam bir bilgiye sahip değildir. Ancak kulaktan kulağa bu tür ayrıcalıklardan haberleri olmaktadır. Bu konuda Türkçe yayın yapan başta TRT-INT olmak üzere diğer basın yayın kurumlarına büyük görev düşmektedir.

Sanıldığı gibi aksine Batı Avrupa'daki vatandaşlarımızın tümü refah içinde değildir. Büyük kısmı, gerek ailesinin kalabalık olması veya hem yurtdışında hem de Türkiye'de iki aileye bakmak zorunda kalması, gerekse Türkiye'de yaptıkları yatırımların çoğunun gelir getirici özelliği olmayan ölü yatırımlar olması gibi nedenlerle **geçim sıkıntısı** içindedirler. Bunların önemli bir kısmı 5-6 yılda bir, o da yakınlarının düğün, ölüm vb. törenlerine katılmak için Türkiye'ye gelebilmekte, ancak çok az bir kısmı her yıl gelerek tatil yapma imkânına sahip bulunmaktadır.

Evllenme güçlüğü gerçekten dikkat çekici bir meseledir. Özellikle bugün Türklerin en yoğun olarak buldukları Almanya'daki vatandaşlarımızın karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisidir. Normalde yurtdışında bulunan bir Türk kızı ile bir Türk gencinin evlenmesinde gözle görülür bir sıkıntı yoktur. Fakat ne kızı olan vatandaşlarımız ne de oğlu olanlar buldukları ülkelerde yetişen gençlere fazla güvenemediklerinden, ya da (belli bir yaşa gelmiş ve iş bulamamış akraba veya tanıdıklarının çocuklarını Almanya'ya yanlarına alarak işçi yapmak istemeleri vbg.) başka sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı kendilerine Türkiye'den bir dübür bulmayı tercih etmektedirler. Bugün bu yolla, yani evlilik vesilesi ile Batı Avrupa'ya azımsanmayacak bir işgücü göçü yaşanmaktadır. Özellikle Alman Hükümeti ülkesine aile birleşmesi yoluyla gelecek eşlerden "*iki yıllık evli olma*" şartı aramaktadır. İşte bu şartın yerine gelmesi için Türkiye'de her izin döneminde kâğıt üzerinde binlerce evlilik yapılmakta, daha sonra da vize alabilmek için bu evliliğin üzerinden iki yıl geçmesi beklenmektedir. Bu arada gençler büyümekte ve olgunlaşmakta, sonuçta da bu evliliklerin çok az bir kısmı sağlıklı olarak devam etmektedir. Özellikle büyüklerin baskısı ile imza atan çocuk yaştaki evlilerin kâğıt üzerinde kalan bu evliliklerini daha sonra bozmaları Türkiye'de boşanma istatistiklerini arttıran en önemli sebeplerden birisidir.

Ayrıca yine yurtdışına gitmek ve orada işçi olmak için eşinden kâğıt üzerinde boşanarak para karşılığı bir yabancı kadınla evlenenler, ya da böyle bir ihtimali göz önünde bulundurarak yurtdışına gitme hevesi ile evlendiği halde resmî nikâh yapmayanları de hesaba katarsak evlenme meselesinin ne derece geniş boyutlu bir konu olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Ekonomik nedenli sosyal bir problem olan bu sorunla ilgili olarak ülkemizde henüz önemli bir çalışma ne yazık ki yapılmamıştır. Ör.Sinop'un (nüfusunun büyük kısmı yurtdışında olan) Türkeli ilçesinde yaptığımız küçük çaplı bir araştırmada evlenmelerin % 90'ının üç aylık yaz döneminde olduğunu ve evlenenlerin yarısından fazlasının da karı ya da koca olarak yurtdışına gittiklerini tesbit ettik. Yine aynı yörede Almanya'da işçi olabilmek için 3 çocuklu eşinden resmen boşanan (fakat dinî nikahları olduğu için beraberlikleri devam eden) ve 15 000 DM karşılığında yaşı geçkin bir Alman kadınla evlenen birisiyle karşılaştık. Bu kişi bize; bir simsar aracılığı ile tanımadan bu evliliği yaptığını, fakat aracı olan kişinin Alman kadına söz verilen 15 000 DM yerine 5000 DM verdiğini, paranın geri kalanını simsarın kendisinin aldığını, buna kızan Alman

kadının da izini kaybettiğini, kâğıt üzerinde evli olduğu bu kadından boşanmak istediğini, ancak meselenin uluslararası yönü olması ve Alman mahkemelerinde dava açması gerektiği, fakat bunu yapacak gücü ve parası olmadığını, üstelik borç olarak topladığı parayı da ödeyemediğini, boşandığı karısıyla beraber yaşamasına rağmen resmen evli olmadıkları için çocuklarının velâyetinin karısının üzerine olduğunu, onları sigortasından faydalandıramadığını, büyük bir sıkıntı ve çaresizlik içinde olduğunu belirtmiştir.

Bu karmaşık aile ilişkileriyle ilgili bir diğer mesele de şudur; Batı Avrupa'ya gitmek ve orada işçi olabilmek için para karşılığında yabancı kadınlarla evlenenler, bu sefer onlardan kolaylıkla boşanamamakta, tekrar para ödemeleri gerekmektedir. Boşanmadığı takdirde de işçi olup amacına ulaşsa bile memleketinden (resmen boşanmış oldukları için) eşlerini ve çocuklarını yanlarına alamamaktadırlar. Yani gayriresmî olarak işin ticareti yapılmaktadır. Bütün bu işlere aracılık edenler de genellikle yurtdışındaki vatandaşlarımız olup bazan para karşılığı, bazan da gönüllü olarak akrabası veya hemşehrisi için giriştiği bu tür işler nedeniyle sıkıntı içindedirler. Özellikle 1983-1984 yılları arasında Almanya'dan geri dönüş primi olarak kesin dönüş yapanların gerek Türkiye'ye uyum sağlayamamaları, gerekse ellerindeki hazır parayı tüketerek geçim sıkıntısı içine düşmeleri sonucu tekrar Almanya'ya geri dönebilmek için oradaki tanıdıkları vasıtası ile bu tür evlenme şekline daha sık başvurduklarını görüyoruz. Konu ile ilgili olarak daha birçok problem örnek olarak gösterilebilir.

Vatandaşlarımızın önemli bir kısmı yıllık izinlerine ancak **yabancı bankalardan kredi** çekerek gelebilmektedirler. Gerek herhangi bir yatırım yaptıklarında (ki bunların çoğunluğu gayrimenkûle ilgilidir), gerekse yıllık izinleri için **kullandıkları krediler için ödedikleri faiz yükü** bugün tek başına Avrupa bankalarının en önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturur hale gelmiştir. Nitekim yaptığımız bir araştırmada tatile gelen vatandaşlarımızın % 14.97'si her yıl kredi çekerek, % 38.69'u da bazı yıllar hariç genelde kredi çekerek izine geldiklerini belirtmişlerdir (Yılmaz,1992:199). Bir kez kredi tuzağına düşen işçimiz artık her ay kazancının bir kısmını bankaya bırakmak zorunda kalmakta, bu da o kişinin tasarruf ederek yaşamayı yerine giderek sürekli borçlu yaşar hale gelmesine sebep olmaktadır. Böyle bir durumda ise ya normal işinin yanı sıra çeşitli akşam işleri yaparak ek gelir temin etmeye çalışacak, ya da kolay ve bol para kazanmak için yasadışı yollara başvuracaktır. Birinci durumda eşi ve çocuklarına yeterli zaman ayıramadığı için ailesi üzerindeki kontrol ve otoritesi zayıflamakta, ikinci durumda ise aile parçalanarak çok daha kötü sonuçlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Ayrıca konu ile ilgili olarak Türk bankacılık sektörü de işçilerimiz arasında yaygın olan bu kredi kullanma alışkanlığından yararlanarak onlara kredi verebilecek şekilde düzenlemelere gitmeli, bu yolla yabancı bankalara bırakılan paranın bir kısmını Türk ekonomisine kazandırmaya çalışmalıdırlar. Keza, yurtdışında sayıları hızla artmakta olan Türk müteşebbislere de bankalarımız kredileri ile destek olabilirler.

Vize güçlüğü vatandaşlarımızı etkileyen önemli sorunlar arasında gelmeye devam etmektedir. Yurtdışında bulunup da çalışma ve oturma izni olan işçilerimizin vize ile ilgili şikayetleri daha çok Avrupa ülkeleri arasında akraba ziyareti vb. sebeplerle sınır geçerken, ya da Türkiye'den turist olarak yakınlarını Avrupa'ya getirmek istediklerinde ortaya çıkmaktadır. Yurtdışına göçün birçok olumlu yanı olmasına karşılık belki en olumsuz tarafı

yüzbinlerce ailenin parçalanmasına sebep olmuş olmasıdır. Kısa bir süre için dahi olsa işçilerimizin Türkiye'deki birinci dereceden yakınlarını yanlarında görmek istemeleri en temel hakları olsa gerektir. Fakat bu hak, insan hakları savunucusu Batılı ülkeler tarafından vize koymak suretiyle ayaklar altına alınmıştır. Türkiye bu vatandaşlarımızın en azından AT içinde serbest dolaşım haklarını savunmalı, anlaşmalardan doğan bu hakkın tam olarak yürürlüğe girmesi için elinden geleni yapmalıdır.

Dönüş kararsızlığı ise psikolojik boyutları ve ekonomik sonuçları itibariyle üzerinde en çok durulması gereken konulardan birisidir. Yaptığımız bir araştırmada yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın % 46.5'i bulunduğu ülkede kalmak ve oraya yerleşmek isterken, % 33.3'ü kesin dönüş yapacağını, % 20.2'si ise kararsızlıklarını dile getirerek 'ilerideki duruma göre' cevabını vermişlerdir (Yılmaz,1992:250). Bilindiği gibi vatandaşlarımızın önemli bir kısmı birgün kesin dönüş yapacağını düşünerek kır kent ayırımı yapmaksızın dağ başlarındaki köylerden, büyük şehirlerimizin en lüks semtlerine kadar geniş bir yelpaze içinde gayrimenküle yatırım yapmışlardır. Diğer yandan yine bu vatandaşlarımızın bir kısmı da buldukları ülkelerde karşılımları çıkan (çocukları için meslekî ya da yüksek eğitim imkânı, ucuz kredi ile konut edinme vbg.) çeşitli fırsatları da '*nasıl olsa burada kalıcı değiliz*' düşüncesiyle değerlendirmemişlerdir. Fakat bütün bunlara karşılık Türkiye'deki ekonomik sıkıntılara ve dönüş yapanların mağdur hallerine bakarak içlerindeki kesin dönüş niyetini de gerçekleştirmemişlerdir. Bu durumda, ileriye dönük plân ya da projesi olmayan ve günübirlik yaşayan, yaş ilerledikçe sıkıntıları daha da artan yüzbinlerce vatandaşımız bulunmaktadır.

Türkiye'yi bölmek ve parçalamak isteyen Batılı ülkeler **Türkiye'den kaçan teröristlere** kucak açmakta, onlara türlü imkânlar vererek ülkemiz aleyhine olan faaliyetlerine izin vermektedirler. Bundan cesaret alan yasadışı örgüt ve kuruluşlar özellikle başta Almanya olmak üzere Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları ülkelerde vatandaşlarımızı kışkırtarak, işyerlerini haraca bağlayarak rahatsız etmektedirler. Tüm bu olumsuzluklar karşısında yabancı hükümet ve emniyet görevlilerini yanlarında göremeyen vatandaşlarımız bu konuda da yalnız olduklarının farkında olup Türkiye'nin yakın ilgisini beklemektedirler. Türk güvenlik kurumları, Batılı ülkelerin ilgili birimleri ile işbirliği yaparak vatandaşlarımızı rahatsız edenleri mutlaka bertaraf etmek zorundadır. Aksi takdirde vatandaşlarımızdan zorla toplanan paralar Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde bize kurşun olarak geri dönecektir. Terörün dış maddî desteğinin kesilmesi için Devletimiz yurtdışındaki bu vatandaşlarımızdan da yararlanmasını bilmelidir.

Oturma müsadese alamama sorunu da işçilerimizi yakından ilgilendirmektedir. Başta Almanya olmak üzere diğer Batılı ülkeler oran olarak çok az vatandaşımıza "*süresiz oturma izni*" vermişlerdir. Yurttaşlarımızın önemli bir kısmı ise belli aralıklarla oturma müsadelerini uzatmak zorundadırlar. Tabii bu arada vatandaşlarımızın iyi halleri, yasadışı işlere bulaşıp bulaşmadıkları, işsiz olup olmadıkları gibi içlerinde buldukları durum yakından takip edilerek (yeni Yabancılar Yasası'nın getirdiği endişelerin de başlıca temelini oluşturan çeşitli yaptırımlara bağlı olarak) gerekirse vatandaşlarımız sınır dışı edilmektedir. Oturma müsadese uzatma ile ilgili maddeler kullanılarak vatandaşlarımız tam bir polis kontrolü altında tutulmaktadır. Vatandaşlarımız bu ülkelerde uzun süreden beri yaşadıkları halde maalesef bu ve benzeri sorunlar nedeniyle yasal yünden yeterli bir güvenceye sahip değillerdir. 20 Mart 1990 tarihinde onaylanan ve başta Almanya olmak üzere Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç, Norveç, İngiltere ve Lüksemburg'un da taraf olduğu *Avrupa*

İkâmet Sözleşmesine göre vatandaşlarımız şu üç koşuldan birini yerine getirmeleri halinde **süresiz özel çalışma izni** alabilmektedirler. Bunlar; 5 yıl aralıksız çalışmış olmak, 10 yıl aralıksız ikâmet etmiş olmak ve süresiz oturma iznine veya oturma hakkına sahip olmak.

Birçok problemin temelini oluşturan **Türk işçilerinin pasif olmaları, kendi aralarında birlik kuramamaları** meselesinin tüm şikâyetler içinde son sıralarda gelmesi hayret vericidir. Birkaç yüz kişinin, hattâ 15-20 kişinin bile kamuoyunu etkilediği Batı ülkelerinde 3 milyona yakın vatandaşımızın kendilerine karşı yapılan haksızlıklara neden toplu tepki gösteremediklerini bugün herkes merak etmektedir. Anketle ilgili tabloda da görüldüğü gibi 423 vatandaşımız içinde bu önemli meselenin farkında olanların sayısı sadece 2 kişi olup, toplam şikâyetler içinde oran olarak da % 1'in altındadır. Bunda hiç şüphesiz Batılı ülkelerin büyük rolü olduğu kadar Türk hükümetlerinin konuyla ilgili aşırı vurdumduymazlığının da önemli payı vardır. Batılı ülkeler kendileri için vargüçleri ile çalışan ve dürüstlükten ayrılmayan vatandaşlarımıza ikinci sınıf insan muamelesi yaparken, yine aynı ülkeler işçilerimizin kendi aralarında barındırmadıkları ve itibar etmedikleri Türkiye aleyhtarı kişi veya derneklere kamu ya da özel tüm kuruluşları ile destek çıkmaktadırlar. Böylece vatandaşlarımız arasına fitne sokarak onların birlikte hareket etmelerini engellemeye çalışmaktadırlar*.

Bundan başka, Türkiye'deki karışık siyasî yapının aynen yurtdışına yansımasının doğal bir sonucu olarak Avrupa'daki vatandaşlarımız arasında da en az Türkiye'deki kadar parti ve çeşitli fraksiyonlara mensup cemaat veya dernek vardır. Türkiye'deki siyasî partilerin bir araya gelerek yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili olarak millî politikalar uygulamaları gerekirken her parti meseleye kendi oy tabanı açısından bakmaktadır. Ölümle sonuçlanan ırkçı saldırılar vbg. dayanışmanın en gerekli olduğu zamanlarda bile vatandaşlarımız bir araya gelerek seslerini ilgililere duyuramamaktadırlar. Yurtdışındaki işçilerimizin muhtelif ülke veya şehirlerde benzer amaçlar için açtıkları dernek veya kurumların bazen federasyon adıyla bir üst çatı altında birleşme gayretlerini devletimiz daha da ileri götürerek hepsini aynı çatı altında toplayarak bunları yönlendirecek bir siyaset takip etmelidir. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın haklarını koruyup geliştirmede güçlük çeken hükümetlerimiz hiç olmazsa onların kendi kendilerine bu işi başarabilmeleri için elinden gelen yardımı yapmalıdır. Bugün yurtdışındaki birçok vatandaşımız örgütsüzlüğün etkisizlik anlamına geldiğini kavramıştır, fakat örgütlerin dağınıklığı kalıcı ve etkili bir ses çıkarmayı engellemektedir.

Aslında bütün problem **siyasî haklarının olmayışı** meselesine dayanmaktadır. Bütün bu problemlerin çözümünde kilit rolü olan "*işçilerimize seçme ve seçilme hakkının*

---

* Batılı devletlerin bu tutumlarını demokratik olduklarını iddia eden kendi basın yayın kuruluşları da desteklemektedirler. Ör. Yarıresmî Alman ZDF Televizyonu 14 ve 16 Nisan 1995 tarihlerinde PKK'nın Bonn ve Frankfurt'ta düzenlediği 150-200 kişilik gösterileri seyircilerine günboyu birinci haber olarak verirken, Avrupa'daki Türk vatandaşlarının 23 Nisan 1995'te Hollanda'nın Lahey kentinde 70 000 kişinin katılımı ile düzenledikleri "Birlik Beraberlik ve Türkiye'ye Destek Mitingi"nden hiç söz etmeyerek bu habere sansür uygulamıştır (H.Pulur, 7 Mayıs 1995, Milliyet Gazetesi). Bu da bize gösteriyor ki; Batılı ülkeler orada yaşayan vatandaşlarımızın birlikte hareket etmelerinden rahatsızlık duymakta, bu tür girişimleri de gerekirse sabot edebilecekleri mesajını vermektedirler.

verilmeyişi" tablodan da açıkça anlaşılacağı üzere 423 kişide sadece 1 kişinin dikkatini çekmiştir. Bu da gösteriyor ki vatandaşlarımız bu konuda çok bilinçsizdir. Kendilerini demokrasinin kalesi olarak ilân eden Batılı ülkelerin vatandaşlarımızı bu en temel haktan mahrum bırakmaları bir yana, bu konuda onları uyandıracak basın yayın faaliyetine bile izin vermemeleri dikkat çekicidir. Gerçi son zamanlarda başta Hollanda olmak üzere bazı ülkeler yerel idare seçimlerinde yabancılara oy hakkı vermeye başlamışlardır. Fakat bu merkezî hükümetlerin politikalarını etkileyecek düzeyde değildir. Almanya'nın başını çektiği bir grup ülke ise ancak kendi vatandaşlığına geçenlere seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. (Bugün Almanya'da Alman vatandaşı olmuş 40 000 Türk seçmen vardır ve bunlar Ekim 1994 seçimlerinde 2 Türk'ü F.Parlementoya göndermeyi başarmışlardır). F.Alman Anayasası yalnızca vatandaşlık özelliklerine sahip tüm Alman vatandaşlarına tam ve kesin bir seçme ve seçilme hakkı verirken, ülkede yaşayan yabancılara "halk (volk)" kavramının içine sokmadığı için onlar Alman vatandaşlarının yararlandığı siyasal haklardan yoksun bırakılmaktadır. Hattâ bazı eyaletlerde yabancılara verilen yerel siyasî haklar da geri alınmıştır. Ör. Federal Anayasa Mahkemesi 31 Ekim 1990'da aldığı bir kararla yabancılara, Schleswing-Holstein ve Hamburg eyaletlerinde geçerli olan yerel seçimlerde yabancılara seçme ve seçilme haklarını geri almıştır (Özdemir,1994/b). Tüm bu olumsuzluklara karşı dileğimiz F.Alman vatandaşlığına geçerek de olsa seçme ve seçilme hakkına sahip vatandaşlarımızın sayısının artması ve genel hükümet politikalarını etkileyecek düzeye ulaşmasıdır*. Burada şüphesiz en dikkat çekici nokta yine bizim içine düştüğümüz çelişkidir. Biz Türkiye olarak Avrupa'da bulunup ta, haklarında her türlü kararın alındığı, buna karşılık o kararların alındığı parlamentolarda hiçbir temsilcisinin olmadığı vatandaşlarımıza bu hakkı sağlamaya, onları buldukları ülkelerin seçme ve seçilme hakkına sahip saygın birer vatandaşı yapmaya çalışacağımız yerde, yine iç politika hesapları ile Türkiye'deki seçimler için oy kullanmalarını istiyor ve hattâ, gümrük kapılarında mı kullansınlar, konsolosluklarda mı kullansınlar tartışmasını yapmaya devam ediyoruz. Yukarıda da belirtildiği gibi, vatandaşlarımıza en kısa zamanda **çifte vatandaşlık hakkı** verilerek buldukları ülkelerde siyasal katılımlarının sağlanması için ne gerekiyorsa yapılmalıdır.

Yıllardır dışgöçle ilgili olarak ileri sürülen en önemli hususlardan birisi de, vatandaşlarımızın ağır, pis ve düşük ücretli işlerde çalıştığıdır. Fakat yurtdışındaki vatandaşlarımız bu konuda hallerinden memnun görünmektedirler. Nitekim **meslekte ilerleme imkânlarının olmayışından** şikâyet edenlerin sayısı ankete katılanların içinde

---

* 10.5.1995'te Milliyet gazetesinin Almanya baskısında yer alan bir habere göre Alman vatandaşlığına geçen Türkler (aynı gazetenin köşe yazarı Hasan Pulur'un ifadesi ile TÜRK ALMANLAR) Av.Sedat Sezgin önderliğinde Almanya'da ilk Türk partisini kurmak için yeni bir girişim başlatmışlardır. Yayınladıkları ilânda "*Almanya'da kurulacak, Türk kökenli Alman vatandaşlarının ilk siyasî partisi için çalışmalarına başlandığı ve ilgilenenlerin verilen adrese müracaat etmeleri gerektiği*" bildirilmiştir. "*Alman Partiler yasası, parti üyelerinin ve yönetim kurulu üyelerinin yarısından fazlasının Alman uyruklu olmasını şart koştuğunu, bu durumda Alman uyruğuna geçmemiş bulunan Türklerin de partinin kuruluşuna katkıda bulunabilecekleri, hattâ yasalara göre, bir Alman partisinin genel başkanının bile bir yabancı olabileceği, artık Türklerin bu ülkede kalıcı olduklarına göre, politik geleceğimizi de belirlemek hakkımızdır*" denilmektedir.

yalnızca 1 kişidir. Bilindiği gibi çeşitli gece kursları vb. yollarla hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde meslek öğretimi yapan kurum ve kuruluşlar vardır. Fakat oralarda yaşayan vasıfsız vatandaşlarımızın bu kurslara devam ederek nitelikli eleman olduklarına ilişkin örnekler çok azdır. Bu tür imkânlardan yararlanamayan ya da faydalanmak istemeyen vatandaşlarımızın meslekte ilerleme imkânları elbetteki güç olacaktır. Bir de o ülkelerin konuyla ilgili tutumları önemlidir. Yabancı işçiler sayesinde geliri daha fazla, daha hafif ve temiz işlerde çalışmaya başlayan yerli toplumun, işçilerimizin mesleklerinde ilerleyerek kendilerine rakip duruma gelmelerine seyirci kalmaları herhalde beklenemez. Zaten işçilerimiz arasında bu yönde önemli bir istek de yoktur. Ör.Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın % 87'si yaşama ve çalışma şartları açısından buldukları ülkelere memnun olduklarını belirtmişlerdir (Yılmaz,1992:271). Fakat yine biz, bu vatandaşlarımızın meslekî ve yüksek eğitim imkânlarından azamî şekilde yararlanarak yatay ve dikey yöndeki hareketliliklerini arttırmaya çalışmalıyız.

C. VATANDAŞLARIMIZIN TÜRKİYE'DEN BEKLENTİLERİ

Yukarıda başlıca sorunlarını dile getirdiğimiz vatandaşlarımızın, gerek bu sorunların çözümü, gerekse içinde buldukları durumla ilgili olarak başlıca istek ve beklentileri de *Tablo-3*'te gösterilmiştir.

Tablo-3: Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın Türkiye'den başlıca beklentileri

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın başlıca beklentileri	Sayı	%
1.Yurtdışındaki işçilerin sorunları ile ilgilenilsin, hakları aransın, korunsun	158	39.6
2.Türkiye her yönüyle süper bir ülke olsun, dış ülkelere el açmasın, bu k biz de elimizden geleni yapalım	46	11.4
3.Türkiye'dekiler bize "Alamancı" gözüyle değil "Türk" gözü ile baksınlar	31	7.7
4.Türkiye'deki devlet daireleri, hastahaneler ve çevre daha temiz olsun	15	3.7
5.Konsolosluklara yeterli ve bilgili elemanlar gönderilsin, bu kurumlar düzgün çalışsın	13	3.2
6.Kesin dönüş yapanlara sosyal güvence verilsin	13	3.2
7.Türkiye'deki resmî dairelerde bizlere iyi niyet ve güler yüz gösterilsin, kayırma olmasın, rüşvet alınmasın	10	2.5
8.Türkiye'deki enflasyon durdurulsun	9	2.2
9.TRT aracılığı ile çocuklarımıza Türk âdet ve gelenekleri öğretilerek şuur kazandırılsın	8	2.0
10.Kesin dönüş yapanlara iş verilsin	8	2.0
11.İki aylık askerlik kaldırılsın	8	2.0
12.Devlet kurumlarında İslâmiyet tam ve dürüst yaşansın	8	2.0
13.Düşünce ve konuşma özgürlüğü olsun	8	2.0
14.Türkiye'de yollar asfalt, trafik düzgün olsun	8	2.0
15.Yurtdışında yeni yetişen gençlere devlet sahip çıksın	6	1.5
16.Vizenin kaldırılması için çalışılsın	6	1.5
17.Türkiye'ye gidince esnaf bizi kazıklamasın	6	1.5
18.Türkiye'deki seçimlerde bizlere de oy hakkı verilsin	6	1.5
19.Türkiye dünyaya tanıtılsın	5	1.2
20.Yurtdışındakilere devlet samimi ve dürüst yaklaşsın, çıkarıcı değil	4	1.0
21.Gümrüklerde daha fazla kolaylık sağlansın	4	1.0

22.Avrupa Topluluğu'na girilsin	4	1.0
23.İnsan haklarına saygı gösterilsin	3	% 1'den
24.Türkiye'deki kanun ve cezalar günün şartlarına uydurulsun	2	»
25.TRT aracılığı ile yurtdışındaki Türk anneler eğitilsin	1	»
26.Yurtdışındaki okul ve camilere şuurlu, bilgili ve yabancı dil bilen gör gönderilsin	1	»
27.Yurtdışındakilerin sorunları ile ilgilenecek ayrı bir bakanlık kurulsun	1	»
28.Türkiye'deki olaylardan ayrıntılı olarak haberdar edilelim	1	»
29.Gümrüksüz araç geçirebilelim	1	»
30.Postadaki aksamalar giderilsin	1	»
31.Türkiye'de de Almanya'daki gibi bir siyasi düzen olsun	1	»

Önemli not: Her işçimizin ilk sırada belirttiği istek dikkate alınmış olup ankete 396 kişi katılmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, vatandaşlarımızın devletten en önemli isteklerinin başında **sorunları ile ilgilenilmesi, haklarının aranması ve mevcut haklarının korunması** gelmektedir. % 40'a varan bu isteğe bakarak T.C.Hükümetlerinin konu ile daha çok ilgilenmesi gereği açık olduğu gibi, bugüne kadar yapılanların vatandaşlarımızı tam olarak tatmin etmediği de bir gerçektir. Burada dikkati çeken husus gerek işçilerimizin gerekse devletimizin işgücü göçü olayına "geçici" gözü ile bakmaları sonucu hakların aranması ve takibinde gevşeklik gösterilmiş olmasıdır. Fakat bugün gelinen noktaya baktığımızda her ne kadar Batılı ülkeler tasvip etmeseler de yıllar geçtikçe göçün kalıcı bir niteliğe büründüğünü, bazı ülkelerin bunu yavaş yavaş kabul etmeye başladıklarını görüyoruz. İşçilerimizin deyimiyle "30 yıllık misafirlik" zaten olamazdı. O halde T.C. Hükümetleri bu işçilerimizin hepsinin birgün geri döneceğini, re-entegrasyon vb.sorunları olacağını tartışmak yerine "*işçilerimizin buldukları ülkelerde her türlü hakka sahip olarak yaşamaları için ne yapılması gerektiği*" üzerinde ağırlıklı olarak durmalı ve bu yönde politikalar geliştirmelidir.En azından bizzat devletin kendisi tarafından hazırlanan plânlardaki hedeflere uyulmalıdır. Nitekim bugüne kadar yayınlanan kalkınma plânlarının tümünde olduğu gibi **6.BYKP'nda** da yurtdışındaki işçilerimizle ilgili olarak;

"1.Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın Türkiye ile bağlarının devam ettirilmesi ve millî benliklerini korumalarına yönelik hizmetlerin götürülmesine ve bilgilendirilmelerine devam edilecek,

2.Hak ve menfaatleri korunarak istihdam şartları iyileştirilecek ve sorunları çözüme kavuşturulacak,

3.Buldukları topluma uyum sağlamalarına ve özellikle gençlerin eğitim ve çalışma hayatı ile ilgili sorunlarının çözümlenmesine bu ülkelerle işbirliği yapılarak yardımcı olunacaktır" (DPT,1989:306)

denilmektedir. Plânda bu hedefler öngörülmesine rağmen bunların tam olarak gerçekleştirildiğini veya bu alanda önemli adımlar atıldığını söylemek güçtür. Nitekim bundan 12 yıl kadar önce de T.C. Çalışma ve Sos.Güv.Bakanlığı "**Yurtdışındaki Türk Varlığını Koruma Projesi**" adı altında 6 sayfalık bir rapor hazırlamış ve bu raporda da; özellikle 2. ve 3. kuşak Türklerin zamanla buldukları ülkelere entegre olacakları veya asimile edilecekleri belirtilerek, bunların sayılarının zaman geçtikçe artarak ileride Avrupa içinde bir **azınlık toplumu** oluşturacakları vurgulanmıştır. Yine aynı raporda yurtdışındaki

vatandaşlarımızın büyük bir ekonomik ve siyasî güç meydana getirmekte oldukları, bunların etkili bir biçimde yönlendirilmeleri halinde ise ileride Türkiye için önemli bir güç olabilecekleri belirtilmiştir. Adı geçen raporda bu önemli gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin millî politikalar hazırlaması gerektiği, bu millî politikalarda temel alınması gereken hususların ise;

"1)Bu ülkelerdeki Türk varlığını muhafaza etmek, bu varlığa sahip çıkarak eritilmesini (asimilasyonunu) imkânsız kılmak,

2)Türk dilini ve kültürünü koruyarak birlik ve beraberlik içinde kendi kendilerine yeter hale getirmek,

3)Avrupa'da güçlü bir lobi oluşturacak örgütlenmeler gerçekleştirmek" olduğu, bütün bunların yapılabilmesi için de "devletin kontrolü altında yeterli ve düzenli parasal kaynaklara sahip vakıflar kurulmalı ve desteklenmelidir" (Çalışma ve Sos.Güv.Bak.,1982) görüşüne yer verilmiştir.

1982'de yayınlanan bu raporun hemen ardından 1983-1984 yıllarında Batı Avrupa ülkelerindeki yüzbinlerce vatandaşımızın buldukları ülkelerdeki bütün haklarını öldürerek Türkiye'ye kesin dönüş yapmış olmaları gözönüne alınırsa yayınlanan raporlara ve kalkınma plânlarında belirtilen hedeflere uyulmadığı, ya da en azından bu konuda ciddi bir gayret sarfedilmediği hemen dikkati çekmektedir.

Batı Avrupa'daki vatandaşlarımızın hakları tek tek devletler düzeyinde değil, hepsini kapsayacak şekilde AT bünyesi, AGİK süreci, Paris Şartı, Avrupa Parlamentosu vb.platformlarda takip edilmesinde büyük fayda vardır. Haklarında (gıyaben) her türlü kararın alındığı vatandaşlarımızın bu kararları alan siyasî organlarda hiç bir söz haklarının olmayışı, bugün geldiği iddia edilen "evrensel demokrasi" ortamında kabul edilebilir bir durum olmadığı bu ülkeler nezdinde ısrarla vurgulanmalıdır. İşgücü göçünün başlangıcından bu yana 30 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen ülkelerarası ikili işgücü anlaşmalarında halâ bizim aleyhimize olan durumlar mevcuttur. Ör.Almanya'daki işçilerimiz şu anda yılda 1 milyar DM.ye yakın fazladan haksız yere vergi vermeye devam etmektedirler. Bu muhtelif şekillerde olmaktadır. Ör. Evli ve 3-4 çocuğu olan fakat eş ve çocukları Türkiye'de bulunan işçilerimiz âdeta bekâr kabul edilerek eş ve çocukları Almanya'dakilere benzer vergi indirimlerinden faydalanamamaktadırlar. Bu şekilde kişi başına yılda 8-9000 DM fazladan vergi veren 130 000 civarında işçimiz vardır. Yine, vatandaşlarımızdan her türlü vergi kesildiği halde işçi çocuklarının yüksek öğrenim imkânları vb. haklardan Avrupalı çocukların yararlandığı kadar faydalanabildiklerini söylemek de güçtür. T.C.Devleti işçilerimizin bu ülkelerdeki yasalardan doğan müktesep haklarının neler olduğu ve bunlardan nasıl yararlanılabileceği hususunda vatandaşlarımızı aydınlatmalıdır. TRT INT bu iş için rahatlıkla kullanılabilir. Bugün özellikle işçilerimizin yoğun olarak yaşadıkları Almanya'ya bir göz attığımızda burada çalışan işçilerimizin bu ülkede ödedikleri yıllık vergi toplamının 80 milyar DM, her yıl sigorta fonuna aktardıkları paranın 7 milyar DM, bankalarda tuttıkları paranın 30 milyar DM civarında olduğu göz önüne alınırsa bu ülkelerin bize tam olarak sırtlarını dönmeleri zaten imkânsızdır. O halde bütün bu unsurlar ikili görüşmelerde koz olarak kullanılmalıdır. Her türlü oldu-bittiyi kabul etmeyeceğimizi açıkça beyan ederek, bu ülkelerin işlerine gelen vatandaşlarımıza çeşitli imkânlar tanıyarak bunların Avrupa'da kalmalarını istemeleri, işlerine gelmeyen

(ihtiyar, sakat, işsiz, vasıfsız vb. durumda olan) vatandaşlarımızı da geri dönüşe zorlamalarına kesinlikle seyirci kalınmamalıdır.

İşçilerimizin haklarının aranmasındaki güçlülere karşılık, bu vatandaşlarımızın buldukları ülkelerde kendi haklarını arayabilmelerini sağlamak için "*çifte vatandaşlık hakkı*" en kısa zamanda verilmelidir* . AT çerçevesinde Batı Avrupa'daki ülkeler arasında sınırlar neredeyse kalkmış durumdadır. Yakın bir gelecekte de tek devlet durumuna geçeceklerdir. AT'da başı çeken ülkelere birisi olan Almanya, bu ülkede belli bir süre kalan ve bazı şartları yerine getiren vatandaşlarımıza -kendi ülkelerinin vatandaşlığından çıkmak şartıyla- vatandaşlık hakkı vermektedir. Bu durumda Türkiye'deki haklarından vazgeçmek istemeyen işçilerimiz tereddüt içindedirler. Daha önce de belirtildiği gibi, TC Devleti gerekli yasal düzenlemeleri yaparak işçilerimizin bu tereddütünü gidermelidir. AT ülkelerinin vatandaşlığına geçen Türkler bundan sayısız faydalar elde edebilecekleri gibi, Türkiye'deki bir kısım yakınlarını da daha rahat yanlarına alarak Avrupa Topluluğu içindeki Türk nüfusun daha da artmasını sağlayacaklardır. Ayrıca oy kullanma hakkına da sahip olacaklarından bu vatandaşlarımızın oylarına talip olacak Avrupalı politikacılar da hem Türkiye ile iyi geçinmek zorunda kalacaklar, hem de olumlu yönde Türkiye'nin reklâmını yapacaklardır. Türkiye-ABD ilişkilerinde ABD'de bulunan Rumların sahip oldukları az bir oy potansiyeline rağmen bu ülkenin Türkiye'ye karşı olan tavrında nasıl etkili bir güç oluyorsa, gelecekte AT içindeki Türklerin de Türkiye açısından bu tür bir durumları söz konusu olacaktır.

Göç alan Batı Avrupa ülkelerinin hemen hepsinin **göç işlerinden sorumlu bakanları** olup bunlar -Maastricht Zirvesi'nde olduğu gibi- zaman zaman bir araya gelerek kendi lehlerine çeşitli kararlar almaktadırlar. Ör. Avrupa Konseyi tarafından 17-18 Eylül 1991 tarihlerinde Lüksemburg'da düzenlenen "*Göç İşlerinden Sorumlu Bakanlar Dördüncü Konferansı*"nda Avrupa'yı etkileyen göç hareketlerinin halihazırdaki durumu, muhtemel gelişme eğilimleri ve göçmenlerin içinde buldukları toplumla ilişkileri vbg. konular üzerinde durulmuştur. Bu konferansta Batı Avrupa ülkelerinin temsilcileri "*ekonomilerinin yabancı el emeğine olan ihtiyaçlarının devam ettiğini, fakat sürekli yerleşim amaçlı bir göçü arzu etmediklerini, yabancı el emeği açıklarını bundan böyle kısa süreli ve sıkı kontrollü işçi alımları ile karşılamakta kararlı olduklarını*" belirterek ülkemizi de çok yakından ilgilendiren bazı tedbirler almışlardır. (T.C.Çal.ve Sos.Göv.Bak.,1992:166). Bu durumda Türkiye de göç gönderen ülkelerle biraraya gelerek Avrupa ülkelerinin aldıkları kararlara alternatif politikalar üretmeli ve uygulamaya koymalıdır. Kısaca, göç gönderen ülkelerin sorumlu bakanları da sık sık biraraya gelerek durum değerlendirmesi yapmalıdırlar. Çünkü bizim vatandaşlarımızın karşılaştıkları sorunların büyük bir kısmı ile diğer göç gönderen ülkelerin vatandaşları da karşılaşmaktadır. Sorun işgücü göndericisi durumunda olan bütün ülkeleri ilgilendirdiğinden bu ülkelerle birlikte hareket etmekte büyük fayda vardır. Unutulmamalıdır ki ülkelerarası gelişmişlik farkı sürdüğü müddetçe Türkiye gibi ülkelere Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerine doğru (yasal veya yasadışı

---

* Bu konuda son zamanlarda sevindirici gelişmeler olmuş, problem tam olarak çözülmese de, Avrupa'da bulunan işçilerimizin anavatanındaki her türlü hakkı saklı kalmak üzere, Türk vatandaşlığından çıkarak bulunduğu ülkenin vatandaşlığına geçebilmesi için Nisan 1995'te T.C.Hükümeti tarafından çeşitli kolaylıklar sağlandığı açıklanmıştır.

yollardan) göç devam edecektir. Eğer bu ülkeler kendilerine yönelen bu göçlerden rahatsızlık duyuyorlarsa Türkiye gibi göç gönderen ülkelere yatırım yapmaları gerektiği her fırsatta bu ülkelere ayrıca hatırlatılmalıdır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımız Türkiye şartları ile karşılaştırıldığında her ne kadar daha şanslı görülüyorlarsa da durum o kadar iç açıcı değildir. Fakat yine de içinde yaşadıkları toplum tarafından genelde horlanma ve dışlanma ile geçen 30 yıllık gurbetçilik hayatı onları (sömürge toplumlarında görülen) aşağılık kompleksi içine sokamamış, bilâkis birikimlerinin çok büyük bir kısmını geldikleri ülkeye, Türkiye'ye aktararak önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Türkiye ile çalıştıkları ülkeler arasındaki refah farkı vatandaşlarımızı üzmemekte, **Türkiye'nin kalkınması konusunda ellerinden ne geliyorsa yapmak istemektedirler.** Türkiye inandırıcı proje ve politikalarla bu vatandaşlarımızdan mutlaka faydalanmalıdır. Türkiye'nin yurtdışına işçi gönderme olayından bugüne kadar elde ettiği gelir yaklaşık 50 milyar dolar iken, Batı Avrupa ülkelerinin elde ettiği gelir ise yaklaşık 700 milyar dolardan fazladır. Bu rakamlar TBMM'inde 1991 yılı bütçe görüşmeleri sırasında dönemin maliye bakanı merhum Adnan Kahveci tarafından dile getirilmiştir. Kahveci'ye göre 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de gerekli yatırımlar yapıp, yurtdışına gönderdiğimiz işgücünü kendimiz istihdam edebilsen bu 750 milyar dolarlık kazançta biz sahip olacaktık ve ülkemiz de bugünkü seviyesinden çok daha ileride olacaktı. Fakat aradan geçen yıllara baktığımızda, işçi döviz girişi dışında biz yurtdışındaki vatandaşlarımızdan gerektiği ölçüde yararlanamadığımızı üzülerek görüyoruz.

Bugüne kadar yurtdışındaki vatandaşlarımızın dövizine muhtaç olan ve bu döviz yurda çekmek için türlü yollar icat eden, bundan dolayı da yurtdışındaki işçimizin gözünde gittikçe küçülen devletimiz, onların isteklerine cevap verdiği, sorunlarını takip ettiği ve çözüme kavuşturduğu oranda onların gözünde tekrar büyüyecek ve TC vatandaşı olmaktan gurur duyacaklardır. Bu gurur onların Türkiye ile olan ilişkilerinin devamını sağlayan en önemli unsurlardan birisi olacağı gibi gerektiğinde Türkiye'ye yapacakları yardım da daha büyük olacaktır. Bu itibarla "*veren el alan elden üstündür*" atasözümüz gereği yurtdışındaki işçilerimize karşı onların isteklerine uygun yeni bir yaklaşım ortaya konulmalıdır.

Yurtdışındaki işçilerimizden gerektiği ölçüde faydalanabilmemiz için şu tedbirler de düşünüp uygulanabilir;

1. Kesin dönüş yapacak olanların tüm sosyal güvenlik haklarını garanti altına alacak anlaşmaları yapmalı, en azından bu kişilere emekli olduktan sonra kesin dönüş yapmaları tavsiye edilmelidir. Böylece Türkiye'ye geldiklerinde istihdam alanında yerli işsizlere rakip olmayacakları gibi sağlık, sosyal güvenlik vb. alanlarda da SSK'ya yük olmayacaklardır. Bu yolla ayrıca Türkiye her ay belli miktarda döviz işçilerimizin emekli oldukları ülkelere transfer ederek önemli bir gelire sahip olacaktır.

2. Yurtdışında emekli olmuş veya orada iş kurarak belirli bir gelir düzeyine sahip olmuş vatandaşlarımızın da boş zamanlarını veya emekliliklerini Türkiye'de geçirmeleri (yine ülkemize döviz girdisi sağlanması açısından) teşvik edilmelidir.

3. Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle Avrupa ülkelerinin 1.kuşak işçilerimizi geriye göndermek gibi politikalarına karşı hazırlıklı olunmalı ve bu tür durumlara göz

yumulmamalıdır. Buldukları ülkelerin zorlamaları değil, işçilerimizin özgür tercihleri dikkate alınmalıdır.

4. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak işçilerimizin Türkiye'den evlenmeleri teşvik edilmelidir. Bu yolla onların asimile olmaları engellenebileceği gibi hem anavatanla bağları kuvvetlendirilmiş olacak, hem de AT içinde Türk nüfus miktarı daha da artırılmış olacaktır.

5. Genç vatandaşlarımız arasında nüfus artış hızı teşvik edilmelidir. Madem ki o ülkelerde kalmak ve yerleşmek eğilimindedirler, o halde AT içinde 2,5-3 milyonluk Türk nüfus yerine 5-10 milyonluk Türk nüfus olması gelecekteki çıkarlarımız açısından Türkiye'nin başlıca hedefi olmalıdır. Üstelik bu nüfusun muhtemel birçok olumlu etkisine karşılık bize pek olumsuz bir etkisi söz konusu olmayacaktır.

6. İşçilerimizin tatillerini mutlaka Türkiye'de geçirmeleri sağlanmalıdır. Azami tasarruf eden özellikle 1. kuşak işçilerimiz birikimlerini doğrudan veya dolaylı yollarla Türkiye'ye getirerek buradaki yatırımlarını finanse ediyordu. 2. ve 3. kuşak işçilerimizde ise hem tasarruf eğilimi giderek düşmekte, hem de kazandıkları paranın çok önemli bir kısmı tüketim yoluyla Avrupa'da kalmaktadır. Eğer yurtdışındaki gençlerimiz tatillerde Türkiye'ye çekilebilirse bu yolla da Türkiye önemli miktarda döviz girdisi sağlayabilecektir. Zaten önemli bir kısmı her yıl gelerek beraberlerinde getirdikleri dövizleri Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar taşımaktadırlar. Yurtdışındaki bu gençlerimize TRT-INT ve diğer Türk TV'leri yolu ile yurdumuz en iyi şekilde tanıtılmalı, yabancı arkadaşları ile birlikte her yıl Türkiye'ye gelmeleri teşvik edilmelidir. Böylece Türk turizmi her yıl -çeşitli dalgalanmalardan etkilenmeden- gelen belirli bir turist potansiyeline sahip olacaktır (Yılmaz,1994).

7. Türkiye AT ülkeleri ile yapacağı ithalât ihracat işlerinde **bu ülkelerdeki girişimci vatandaşlarımızı "köprübaşı" olarak kullanmalı ve desteklemelidir.** Nitekim daha şimdiden Almanya'ya olan gıda ihracatımızın % 30'unu bu ülkedeki vatandaşlarımız gerçekleştirmektedir. Bunun yanında , Avrupa özel sektöründe başarılı olmuş kişilere Türkiye'deki iş ve ticaret hayatı hakkında bilgi verilerek **onların Türkiye'de de yatırım yapmaları teşvik edilmelidir.** Bu konuda Türk bankaları verecekleri kredilerle bunları desteklemelidirler. Vatandaşlarımızın AT içinde iktisaden güçlü, kültürel bakımdan bilgili bireyler olmaları bu ülkeler ile Türkiye arasındaki bağları güçlendireceği gibi AT içinde önemli bir Türk Lobisi'nin oluşmasına da yardımcı olacaktır. Özellikle Almanya yıllarca işçi olarak gördüğü vatandaşlarımızın bugün yavaş yavaş işveren haline geldiğini gördükçe bunlardan yatırımcı olarak faydalanmak ve Almanya'ya yatırım yapmalarını sağlamak için çeşitli teşvikler vermeye başlamıştır. Bu konuda biz de elimizi çabuk tutmak ve yurtdışındaki müteşebbis vatandaşlarımızın Türkiye'ye yatırım yapmalarını sağlamak zorundayız.

8. İşçilerimizin önemli bir kısmı halâ büyük şehirlerimizdeki ekonomik ve ticari gelişmeden habersiz olarak çeşitli ulaşım vasıtaları ile Avrupa'da çalıştığı ülkeden doğrudan köy veya kasabasına gelmekte, böylece Türkiye'nin gelişmişliği veya ne tür ürünleri hangi kalitede yapabildiği hakkında bir fikir edinmemektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da Türkiye'den rahatlıkla temin edebileceği birçok malı kazandığı dövizi çalıştığı ülkede bırakmak pahasına Avrupa'dan almakta, bu da Avrupa'nın işine yararken, bizim ise önemli miktarda döviz kaybetmemize sebep olmaktadır. Bunun önüne

geçebilmek için de başta Türk televizyonları olmak üzere basın yayın yoluyla Türkiye'deki ekonomik faaliyetler tanıtılmalı, Türkiye'de üretilen mallar, bunların kaliteleri, fiatları ve nerelerden temin edilebileceği hakkında bilgi verecek programlar yapılmalıdır. Özellikle Türkiye'ye tatil gelmek için hazırlıkların yapıldığı mayıs ve haziran aylarında yayınlanacak programlarda bu hususa ayrı bir önem verilmelidir.

9.Buna karşılık, **başta tekstil ve gıda ürünleri olmak üzere işçilerimizin ihtiyaç duyduğu tüketim maddelerinin tatil esnasında Türkiye'den alınarak Avrupa'ya götürülmesiyle AT ülkelerinin bize çeşitli alanlarda uyguladığı kota ve gümrük duvarları delinebilir ve Türkiye bu yolla önemli miktarda ihracat yapabilir.** Bugün Türkiye'den eski Doğu Bloku ülkelerine doğru yaşanan "bavul ticareti" benzeri bir sistem maalesef işçilerimiz vasıtası ile Batı Avrupa'dan ülkemize doğru olmaktadır. Aleyhimize olan bu durumu mutlaka lehimize çevirmek zorundayız. Her ne kadar bazı gelişmiş endüstri ürünlerinin Avrupa'dan Türkiye'ye getirilmesi normal gibi görünse de, vatandaşlarımızın bavullarının daha çok gıda ve tekstil ürünleri ile dolu olduğu düşünülürse bu konuda mutlaka birşeyler yapmamız gerektiği açıktır. Buna çare olarak şu önerilebilir; Bilindiği gibi bugün hediyelik eşya ve bazı elektronik araç gereç yurtdışından gelen işçilerimize (gümrüksüz satış mağazaları vb.) belli mekânlarda satılmaktadır. Bunun tersine bir tedbir olarak da, **havaalanları, gümrükler ve yurtdışı işçilerimizin bu iş için Avrupa'ya bıraktıkları dövizin önemli bir kısmına sahip olabilir.** Hattâ, -geri dönüş olduğu için vatandaşlarımızın üzerlerinde fazla para bulunmayabileceği de dikkate alınarak- satışlarda kredili sistem de uygulanabilir. Bundan başka, işçilerimizin önemli bir kısmının Türkiye'deki yakınlarına hediye olarak genellikle tekstil ve konfeksiyon ürünleri getirdikleri hatırlanırsa, bu tür mağazalar zincirinin yurtdışından tatil vb. amaçlarla yurdumuza gelen vatandaşlarımıza gelişleri esnasında da hizmet verecek şekilde düzenlenmesinde büyük fayda vardır.

10.Ayrıca, AT içinde belirli bir seviyeye gelmiş, önemli görevlerde bulunmuş kişiler vatandaşlarımıza önderlik edebilecek şekilde organize edilmeli ve desteklenmelidir. Yine bu ülkelerde çeşitli dernek veya vakıfların başlarında bulunan kişiler arasında diyalog kurularak bunların örgütlenmelerine yardımcı olunmalıdır.

11.Buna karşılık çeşitli suç örgütleri oluşturmuş, veya uyuşturucu ticareti vb.yollarla yasadışı işlerle uğraşan vatandaşlarımız da yakından takip edilmeli, bu tür kötü niyetli kişilerin paravan veya kurye olarak hattâ tüketici olarak oradaki yeni Türk neslini kullanmalarına da engel olunmalıdır.

12.Her ne surette olursa olsun yurtdışındaki vatandaşlarımızın Türkiye ile ilişkilerinin koparılmasına göz yumulmamalı, TC Devleti ayırım yapmaksızın hepsini kucaklayıcı bir politika takip etmelidir. Nitekim bugün AT içinde işçi olabilmek için bu ülkelere iltica eden onbinlerce vatandaşımız vardır. bunlar bugün için "arada kalmış" vaziyettedirler. Türkiye gerek bu kişilere, gerekse yasadışı yollardan giden diğer vatandaşlarımıza sahip çıkmalıdır. Bu yolla en azından bu tür kişilerin buldukları ülkelerde Türkiye aleyhine faaliyet göstermeleri veya bu amaçla kullanılmalari engellenmiş olacaktır.

13. Türkiye'nin AT ülkeleri ile olan ilişkilerinde ve bu ülkelerde görevlendirmek üzere Türkçesi ve yabancı dili iyi olan, üniversite eğitiminden geçmiş kişilere büyük ihtiyacı vardır. Üniversitelerimizin Eğitim Fakültelerinde veya diğer benzer fakültelerde liseyi yurtdışında bitirmiş veya yıllarca yabancı ülkelerde aileleriyle birlikte kalarak Batının dil ve kültür yapısını özümsemiş binlerce gencimiz özellikle İngilizce ve Almanca bölümlerinde eğitim görmektedirler. Bunların çoğunun halâ yurtdışı ile ilişkisi de devam etmektedir. Üniversite yılları boyunca Türkiye'yi de çok yakından tanıyan bu gençler bitirdikleri fakültelere ilâve olarak devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda (ör.elçilik ve konsolosluklarda sekreter olarak, okullarda öğretmen, camilerde din adamı vb. kadrolarda istihdam edilmek üzere) 1 veya 2 yıllık eğitimlerden geçirilerek yurtdışı teşkilâtlarda rahatlıkla görevlendirilebilirler. Bu yolla vatandaşlarımızın 5. sırada belirttikleri "konsolosluklara yeterli ve bilgili elemanlar gönderilsin" şeklindeki isteklerine de cevap verilmiş olacaktır.

Tüm bu ve benzeri hususlar dikkate alınıp, gerekli politikalar üretilip uygulamaya konulduğunda yurtdışındaki, özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızla ilişkilerimiz kuvvetlenecek ve gelişecek, bu vatandaşlarımıza ihtiyaç duyduğumuzda ise onlar Türkiye'nin bir emniyet süpabı olarak daima yanımızda olacaklardır. Aksi bir durumda ise Türkiye bu vatandaşlarımızdan istifade edemediği gibi, dış politikada önemli bir sorun olarak yine onlarla ilgilenmek zorunda kalacaktır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın karşılaştıkları ve bundan da son derece rahatsızlık duydukları bir diğer önemli problem de Türkiye'ye geldiklerinde kendilerine karşı duyulan önyargılı yaklaşımlardır. Kendileri bu durumu **Türkiye'dekiler bize Alamancı gözü ile değil Türk gözü ile baksınlar** şeklinde dile getirmektedirler. Özellikle en küçük yanlışlıklarında -şuna bak bir de Avrupa görmüş, vb. ifadelerle- horlanmaları, esnafın normalinden daha fazla fiat istemesi, devlet dairelerinde işlerini yaptırabilmek için farklı muameleye tabi tutulmaları vb. hususlar anavatan Türkiye'ye karşı ister istemez bir güvensizlik oluşturmaktadır. Bu tür olumsuzlukların en aza indirilebilmesi için ise devlet tıpkı turizm alanında yaptığı gibi bu vatandaşlarımızla ilgili olarak da (onlara farklı davranmayın, güler yüz gösterin vb. promosyonlarla) işçilerimiz lehinde (özellikle izine gelişi zamanlarında) olumlu bir kamuoyu oluşturmak için çaba sarfetmelidir. Yurtdışında ikinci sınıf insan muamelesi gören vatandaşlarımız, **kendi vatanlarına geldiklerinde sanki başka ülkenin vatandaşıymış gibi bir tavırla karşılaşmak istememektedirler**. Başta devletin ilgili kurum ve kuruluşları olmak üzere halkımız da bu konuda mutlaka uyarılmalıdır.

Maalesef devletimiz yurtdışında çalışan işçilerimize bugüne kadar daima bir döviz makinası gözü ile bakmıştır. Halbuki, yakından bakıldığında bu vatandaşlarımızın da önemli kişisel problemleri vardır. Aşırı çalışma, ailede çocuklara yeterince zaman ayıramama, ayırsa bile bilgi ve görgü seviyelerinin çocuklarının gerisinde kalması, yabancılık duygusu, yalnızlık duygusu, özlem duygusu, kişilik sorunları, köksüzlük, anavatanda edindiği değer yargılarının içinde yaşadığı yabancı toplum tarafından aşağılanması, kendisinin hor görülmesi, konuştuğu dilin aşağılanması, kuşkuculuk, suçluluk, kırgınlık, önyargı, özgeçmiş, içinde bulunduğu topluma uyumsuzluk vb. gibi çok sayıda faktör, dıştan bakıldığında sağlam ve refah toplumunun bir üyesi olarak görünen işçilerimizi içten içe huzursuz ederek önemli psikolojik rahatsızlıklara neden olmaktadır. Türkiye, bu vatandaşlarımızın çalıştıkları ülkelerle yapacağı görüşmelerde işçilerimizin ruh

sağlıklarını tehdit eden bu tür olumsuz faktörlerin giderilmesi ya da en aza indirilebilmesi için de elinden geleni yapmalıdır. Amsterdam Türk Kültür Merkezi tarafından Hollanda'da yayınlanan "Amsterdam Postası" isimli derginin Ekim-Kasım 1991 sayısında yer alan ve "Gurbet Şairleri Şiir Yarışması"nda birinci olan A.Mahir PEKŞEN isimli gurbetçimizin aşağıdaki şiirinde işçilerimizin içinde bulunduğu durum çok güzel özetlenmektedir;

"ADIMIZ GURBETÇİ

*Nedir gurbet nedir zindandan farkın? Gurbette tebessüm sanki rol gibi,
Ümitten ümitsiz gülüşe dargın, Mekân altın olsa karakol gibi,
Peşinde yıllardır Gulden'in Mark'ın Görülse de rahat, huzur bol gibi,
AYIP, BİLİYORUZ TÜRK İÇİN AYIP, EZANSIZ YER TÜRKE BİR DİYAR OLMAZ,
RUHSUZ AVRUPA'DA KİMLİĞİM KAYIP. AVRUPA YOSMASI BİZE YAR OLMAZ.
Adımız Gurbetçi, bu isim ile, Bütçe açıkları bize yüklenir,
Asimile olduk, ne asimile, Anavatan için adımız: "Gelir".
Mücadele için, çaba kim ile? Bu hale düşmeyen bizi ne bilir?
ÖRFÜMÜZ SİLİNDİ, TÖRE SİLİNDİ, OYSAKİ BİZ VATAN DİYE ÖLÜRÜZ,
HEM GÖZÜMÜZ GÖRE GÖRE SİLİNDİ. HAYALLERDE, RÜYALARDA GÖRÜRÜZ.
İki kimlik arasında bocalar, Bir gurbet, bir vatan dünya iki uç,
Az, gençliği eğitecek hocalar, Hasret ağır ceza, garibanlık suç,
Boş durmuyor kulüpler ve localar, Vatanımdan toprak aldım bir avuç.
O GURBET ELLERDE ÇOK GARİBİZ BİZ, TOPRAĞA YAŞ DÖKER DÖKER AĞLARIM,
RUHEN YOK OLMAKTAN MUZDARİBİZ BİZ. GİZLİ GİZLİ ÖPER ÖPER AĞLARIM."*

Altıncı sırada belirtilen **kesin dönüş yapanlara sosyal güvence verilsin** isteği sürekli tekrarlanan bir dilektir. Bu konuda devletimiz büyük bir çaba içindedir. Fakat bir uygulama var ki bunu anlamak ve izah etmek mümkün değildir. O da şudur; Bugün özellikle birinci kuşak vatandaşlarımızın önemli bir kısmı daha önce Türkiye'de çalıştıkları sigortalı gün süresine (döviz cinsinden borçlanarak), yurtdışında çalıştıkları yılları da ilave ederek emekli olmak istemektedirler. Yurtdışındaki gelirlerine oranla Türkiye'deki emeklilik aylığının önemli bir miktar tutmamasına rağmen bu husus vatandaşlarımız arasında daha çok psikolojik önem arz etmektedir. Fakat emekli olduklarında da (buradan aldıkları maaşların son derece yetersiz olması nedeniyle) bu paraya güvenerek Türkiye'ye kesin dönüş yapamamakta, altı aylık sürelerle giriş çıkış yaparak oradaki sosyal haklarını da muhafaza etmek istemektedirler. Bu durumda verdikleri paranın karşılığı olarak Türkiye'den sadece emekli aylığı almakta, her türlü sağlık problemlerini çalıştıkları ülkelerdeki sosyal haklarından yararlanarak çözdükleri için SSK üzerinde ne tedavi, ne hastane, ne de ilaç parası olarak bir yük meydana getirmemektedirler. Böyle olduğu halde T.C. Çal.ve Sos.Güv.Bak. bu işçilerimizin Türkiye'den emekli olabilmeleri için kesin dönüş şartı aramaktadır. Bu çok saçma uygulamanın hiç bir mantıkî tarafı olmadığı gibi Türkiye'ye de önemli miktarda döviz kaybettirmektedir. Çünkü bugün yurtdışında Türkiye'den emekli olmak isteyen, fakat kesin dönüş yapmaya da cesaret edemeyen

onbinlerce vatandaşımız vardır. Basit bir yasal düzenleme ile bu problem kolaylıkla halledilebilir inancındayız.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, **yurtdışındaki vatandaşlarımızın devletten beklentileri zaman içinde çok değişmiştir**. Örneğin 1970'li yılların başında işçilerimizin en büyük isteğini gümrüksüz araç getirebilmek oluştururken bugün bu beklenti 29.sıraya kadar düşmüştür. Buna karşılık Türkiye'de bugün üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelen "yurtdışındaki vatandaşlarımıza Türkiye'deki seçimler için oy kullanma hakkının verilmesi" hususu, hattâ bunun için gümrüklerde mi kullansınlar, konsolosluklarda mı kullansınlar, mektupla mı kullansınlar vb. tartışmalar dikkate alındığında, tablodan da anlaşılacağı üzere bu husus yurtdışındaki vatandaşlarımızın beklentileri arasında ancak 18. sırada gelmektedir. Bu durum bize yurtdışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının siyasetçilerimiz tarafından yeterince yakından takip edilmediğini göstermektedir.

Yurtdışındakilerin sorunları ile ilgilenecek ayrı bir bakanlık kurulması isteği maalesef bugüne kadar gerçekleştirilememiştir. Özellikle bizim durumumuzda olan birçok Akdeniz ülkesinde "göç işlerinden sorumlu bakanlar" ve işgücü alıcısı batı Avrupa ülkelerinin de "azınlıklar ve yabancı işçilerden sorumlu bakanlıkları" olduğu halde, yurtdışındaki bu kadar vatandaşımıza rağmen biz halâ meseleyi bütünüyle ele alacak bir bakanlıktan yoksunuz. Bugün, işgücü alıcısı yabancı ülkelerle olan anlaşmalar ve müzakereler Dışişleri Bakanlığımız tarafından yürütülürken; iş bulma, işe yerleştirme vb. hususlar Çalışma Bakanlığı; döviz transferi, vergi, gümrük işlemleri vs, Maliye ve Gümrük Bakanlığı; sağlık tedbirleri Sağlık Bakanlığı; işçi çocuklarının eğitimi Millî Eğitim Bakanlığı; işçi yatırımları Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; köy kalkınma kooperatifleri Köy İşleri Bakanlığı; diğer hizmetler de ilgili Devlet Bakanlıkları tarafından yürütülmektedir. Türkiye'deki bürokrasi çarkının nasıl işlediği de dikkate alınırsa yurtdışındaki vatandaşlarımızın niçin bütün sorunlarıyla tek elden ilgilenen bir **Dış Türkler Bakanlığı** istedikleri daha iyi anlaşılacaktır.

9. ve 25. sırada vatandaşlarımızın TRT'den beklentileri dile getirilmiştir. Bunlardan birincisinde yurtdışındaki **çocuklarımıza Türk âdet ve gelenekleri öğretilerek millî şuur kazandırılmasını** isteği yer alırken, ikincisinde de yine TRT aracılığı ile yurtdışındaki **Türk anneler eğitilsin** talebinde bulunulmuştur. Vatandaşlarımızın TRT'den başka beklentilerinin de olabileceğini düşünerek anket çalışmalarımızda bu konuya da ayrı bir yer ayırdık. Vatandaşlarımızın TRT'den beklentileri *Tablo-4*'te gösterilmiştir. Uydu yayınları vasıtası ile diğer özel Türk TV kanallarının da Batı Avrupa ülkelerinden rahatlıkla izlenebildiği gözönüne alınırsa bu anketten elde edilen sonuçları sadece TRT değil, özel televizyon kanallarımız da dikkate alınmalıdır. Ankette yer alan istekler yeterince açık olduğu için *Tablo-4* ile ilgili olarak herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır.

Tablo-4: Yurtdışındaki vatandaşlarımızın TRT'den yayınlamasını istedikleri programlar

TRT-INT'da seyredilmek istenen progra	İstekte bulunanların sayısı	%
Spor, müzik, eğlence programları	163	26.3
Genel kültür programları	80	12.9
Haberler	61	9.8
Yerli dizi ve yerli sinema filmleri	58	9.3
Türkiye'yi tanıtıcı filmler	51	8.2

Dini programlar	29	4.7
Belgeseller	28	4.5
(Genel) sinema filmleri	25	4.0
Türk Tarihi konulu filmler	24	3.9
Çocuklara yönelik programlar	21	3.4
Her çeşit program	19	3.0
Aktüalite	16	2.6
Türkçe Dilbilgisi programları	11	1.8
Yarışma programları	8	1.3
Yabancı dizi filmler	7	1.1
Türkiye'nin sorunları ile ilgili açık oturumlar	6	% 1'den
İş ve işçi problemleri	4	»
Gençlik konulu programlar	4	»
Politika	3	»

Not: Tabloyu oluştururken her işçimizin ilk sırada belirttiği istek dikkate alınmış olup, ankete 620 kişi katılmıştır. Ayrıca, ankete katılanların "ikinci kuşak" vatandaşlarımız olduğu gözönünde tutulmalıdır.

Yurtdışındakilere karşı devlet samimi ve dürüst olsun, çıkarıcı olmasın isteğinin de üzerinde dikkatle durulması gerekir. İşçi dövizlerinin yurda çekilmesi için bugüne kadar alınan sayısız tedbirler de dikkate alınarak, bu konu ile ilgili olarak daha gerçekçi ve ileriye dönük, işçilerimizi mağdur etmeyen politikalar takip edilmeli, DÇM ve İşçi Şirketleri benzeri sonu hayâl kırıklığı ile biten girişimlerden kaçınılmalıdır. Bu konuda güven verici uzun vadeli politika ve programlara ihtiyaç vardır. Uluslararası sermayeyi Türkiye'ye çekmek için olağanüstü çaba sarfeden yetkililerin yurtdışındaki Türk işçilerinin tasarruf ve sermayelerini "*çantada keklik*" görmeleri son derece yanlıştır.

Yurtdışındaki Türklere din eğitimi verilmesi meselesi bugün hâlâ büyük bir problem olmaya devam etmektedir. Bu konuda işçilerimiz arasında da bir görüş birliği olmaması yanında, devletimizin de konuyu ciddiyetle takip edememesi ileride daha da önemli sorunlar yaratacaktır. Çünkü devletin dolduramadığı boşluğu bazı yasadışı kurum ve kuruluşların doldurduğu bugün artık bilinen bir gerçektir. Devletin bu konuda her türlü tedbiri alarak yurtdışındaki okullarda eğitim gören Türk çocuklarına Türk dilini, kültürünü, dinini en iyi şekilde öğretmesi gerekir. Aksi takdirde bu gençlerin asimile olmaları kaçınılmaz bir sondur ve bu son Avrupa içinde ileride oluşması beklenen **Türk Lobisi** fikrinin de sonu demektir.

Özellikle Almanya'da geri zekâlılar okullarında bulunan 90 000 Türk çocuğundan söz edilmektedir (Küçük,1991). Dil problemi ve kültür farklılığı yanı sıra uygulanan testlerin Türk çocuklarının seviyesinin üzerinde olması binlerce normal zekâlı çocuğumuzun "sonder-schule" denilen "geri zekâlılar okulu"na gitmelerine neden olmaktadır. Çocuklarımız bu okullara gitmekle yarışı daha baştan kaybediyorlar. Ailelerin büyük kısmı ise çocuklarının hangi okula niçin gittiğinden habersiz durumdadır. Tabiki burada sorumluluk ailenin olduğu kadar Türk resmî kurumlarıdır. Yine Almanya hapishanelerinde de yaklaşık 8 000 Türk gencinin bulunduğu ileri sürülmektedir. Bunların hangi şartlarda yaşadıkları, yeterli eğitimi alıp almadıkları, islâh edilip edilmedikleri, ediliyorsa hangi yöntemlerin kullanıldığı bilinmemektedir. Tüm bu ve benzeri hususlar bu ülkeler nezdinde dikkatle takip edilmelidir. Hattâ ülkelerarası mütakabiliyet esaslarına göre

gerekirse -onların ülkemizde yaptıkları gibi- biz de bu tür yerleri teftiş etmek için heyetler göndermeliyiz.

Diğer bütün istek ve beklentiler son derece iyi niyetli ve samimi olup, AT'na girilmesi vb. istekler dışında hemen hiçbiri yapılamayacak olan şeyler değildir. Postadaki aksamalar giderilebilir, TRT yayınları vatandaşlarımızın istekleri doğrultusunda düzenlenebilir vs., yeterli gayret edilsin, meseleye sahip çıkılsın.

İleri sürdüğümüz bütün bu problemler ve çözüm yolları ile ilgili olarak 6.2.1995 tarihli Zaman Gazetesinde Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir'in önemli bir açıklaması yayımlandı. Bu açıklama aynen şöyle; "Bakanlığın yaptırdığı araştırmalara göre; yurtdışındaki vatandaşlarımızın muhtelif ağırlık ve önemde toplam 110 çeşit problemi var ve bunlardan en önemlisi **çifte vatandaşlık**. Yapılacak düzenleme ile bu vatandaşlarımızın Türkiye'deki bütün hakları saklı tutularak Türk vatandaşlığından çıkmaları kolaylaştırılacak, böylece bulunduğu ülke vatandaşlığına geçerek bir nevi çifte vatandaşlık gerçekleşmiş olacak. Vatandaşlarımızın bütün bu ve benzeri sorunlarının çözümü için 10 bakanlık, 3 müsteşarlık ve 2 kurum olmak üzere toplam 15 kamu kuruluşunun görev alanına giren 10 yasal düzenleme, 13 kararname ve 87 yönetmelik değişikliğine ihtiyaç vardır". Devlet Bakanı'nın çözüm önerileri ise şöyle; "Yurtdışındakilere çifte vatandaşlık verilsin, Türkiye'deki seçimler için oy kullansınlar, yurtdışında kalıcılık esas olmalı ve oradan emeklilik özendirilmeli, serbest dolaşım sağlanmalı, sürücü belgeleri Avrupa Birliği standartlarına uydurulmalı, askerlik görevi çifte vatandaşlık için engel olmaktan çıkarılmalıdır".

Almanya'nın Türk kökenli ilk milletvekili olan Cem Özdemir'e göre *"Türkiye'deki olaylar Avrupa'daki vatandaşlarımızı etkiliyor. Türkiye'de ne yaşanır orada da yaşanıyor. Bu durum da entegrasyonu çıkmaza sokuyor. Almanlar da bunun farkına vardılar. Sorunlar Türkiye'de çözülmeden Almanya'da bunları çözmek imkânsız"**

SONUÇ

Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da *ülkelerarası refah ve iktisadi gelişmişlik farkı devam ettiği sürece* Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelere Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerine doğru göç devam edecektir. Nitekim başta Almanya olmak üzere 1973 yılında işgücü alımını durduran Batı Avrupa ülkelerine önce eş ve çocuklardan oluşan *aile göçü*, 1980'de Türklere vize konulmasından itibaren de yasadışı yollardan göç devam etmiştir. Burada önemli olan konu, bizim **göç** dediğimiz olaya Batı Avrupa ülkelerinin aynı şekilde bakmaması, otuz yılı aşkın bir geçmişe sahip olan meseleyi hâlâ **geçici** olarak görmeye devam etmeleridir.

Periyodik olarak hemen her yıl (bazan birkaç yılda bir) çeşitli vesilelerle Türkiye'ye gelen **vatandaşlarımızın büyük kısmı ülkemizin sosyo-ekonomik yapısına bakarak gelecekle ilgili plânlarını daha çok Batı Avrupa'da kalacak şekilde yapmaya başlamışlardır**. Başta Almanya olmak üzere işçilerimizin yoğun olarak buldukları Batı

---

* "Entellektüel Bakış", 15 Haziran 1995, Milliyet Gazetesi

Avrupa ülkeleri ise özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bu tür bir gelişmeden ne kadar rahatsız olduklarını, ülkelerinin bir göçmen ülkesi olmadığını, gelenlerin **misafir** statüsünde olduğunu ve zamanı geldiğinde geri dönmeleri gerektiğini ısrarla vurgulamakta bir sakinca görmemektedirler. Bu durumda Batı Avrupa'daki vatandaşlarımız -kelimenin tam anlamıyla- arada kalmış vaziyettedirler. İçinde buldukları onlarca meseleye ilave olarak, bir yanda çalıştıkları ülkelerin hükümetlerinin kendilerine karşı soğuk tutumları, diğer yanda ise Türkiye'deki istikrarsızlık onları endişeye sevk etmektedir.

Vatandaşlarımızın karşı karşıya oldukları problemler metin içinde maddeler halinde özetlenmiştir. Bunlardan en önemlisi *yabancı düşmanlığı*dır. İkinci ve üçüncü sırada ise *konut sorunu* ve *işsizlik meselesi* gelmektedir. Tüm bu sorunların çözümünü 31 maddede özetleyen vatandaşlarımızın T.C.Devletinden beklentilerinin başında ise *kendilerine sahip çıkılması* isteği vardır. Bunun ardından hemen ikinci sırada ise *Türkiye için her türlü fedakârlığa hazır oldukları* mesajını vermektedirler.

Görüldüğü gibi, **yurtdışındaki vatandaşlarımızın karşı karşıya oldukları siyasî ve sosyal problemler (onların Avrupa'da kalmak, ya da kesin dönüş yapmak şeklinde özetlenebilecek) kişisel karar ve buna bağlı mekân tercihlerini doğrudan etkileyecek düzeye gelmiştir.** Öneriler kısmında da belirtildiği gibi atacakları her adımı dikkatle takip etmek ve gerekli altyapıyı önceden hazırlamak zorundayız. 9-10 Aralık 1994 tarihinde Essen'de toplanan AT Ortaklık Konseyi Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girişi ile ilgili tüm kapıları kapatmış bulunmaktadır. Bugün 15 üyesi bulunan Avrupa Birliği Essen Zirvesinde aldığı kararlar, topluluğa gelecekte 12 üyenin daha dahil edilmesini öngörmekte, bu 12 ülke içinde de yine Türkiye'nin adı geçmemektedir. İşte bu son gelişmeler AT içindeki vatandaşlarımızın Türkiye açısından taşıdığı önemi daha da arttırmıştır. Bize düşen görev türlü zorluklara rağmen kalkınma çabası içinde olan ülkemizin yurtdışındaki bu önemli potansiyelden en iyi şekilde faydalanmasını sağlamaktır.

ÖNERİLER

Bugün geline nokta dikkate alındığında Türkiye'yi yönetenler mutlaka ve en kısa zamanda şu soruya cevap vermek zorundadırlar; **T.C.Devleti, Batı Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde yaşayan vatandaşlarının bu ülkelerde yerleşmesini ve oralarda kalmasını mı istiyor, yoksa o ülkelerin de ısrarla vurguladıkları gibi, günü geldiğinde bunların Türkiye'ye geri dönmelerini mi bekliyor?** Bu sorunun cevabı son derece önemli olmasına rağmen bugünkü Türk dış siyasetine bakarak Türkiye'nin bu tercihler içinde hangi yönde bir politika izlediğini, hâttâ böyle bir politikasının olup olmadığını anlamak bile güçtür. Nitekim bu ülkelerdeki vatandaşlarımızın bir kısmı artık haklarını alabilmek için mahkemelere müracaat etmekte, gerekirse Avrupa Adalet Divanı'na kadar gitmektedirler. Avrupa Adalet Divanı gibi organlarının aldığı kararların Batı Avrupa'daki tüm vatandaşlarımızı ilgilendirdiği göz önünde tutulursa T.C.Hükümetlerinin bu dava ve davacılar için desteklemesi gerekirken hükümetimizin bu yönde hiç bir gayretleri olmadığı basında sık sık yer almaktadır* Öncelikle bu konudaki politik

---

* Yavuz DONAT, "Sahipsizler", 10 Haziran 1995, Milliyet Gazetesi

hedeflerimiz belirlenmeli ve iç siyasetten etkilenmeyen ortak bir dış politika takip edilerek yalnız bu mesele ile ilgilenecek bir *bakanlık* en kısa zamanda faaliyete geçirilmelidir.

Bugün biz Türkiye olarak vatandaşlarımızın buldukları ülkelerde kalmalarını ve yerleşmelerini, yani geleceklerini oralarda inşa etmelerini istiyorsak (ki en doğrusu da budur) bu durum, başta Batı Avrupa ülkeleri ile çok sıkı bir politik düello süreci olmak üzere, Türkiye'yi uluslararası arenada zorlayacak çeşitli problemlerin de başlangıcı demektir. Ayrıca, vatandaşlarımızın Batı Avrupa ülkelerinde kalmalarını sağlasak bile, onların kimliklerini kaybetmeden içinde yaşadıkları topluma entegre olabilmeleri ve bizim gerektiğinde bunlardan azamî ölçüde faydalanabilmemiz için Türkiye'ye düşen yine çok büyük görev ve sorumluluklar vardır. Bu nedenle de sadece bir bakanlığın bu işe tahsisi yanında, gerek Türkiye'de gerekse yurtdışında meseleyi yakından takip edecek ve gerekli politikalar ve çözüm önerileri üretecek araştırma enstitülerine büyük ihtiyaç vardır. Almanya'daki *Türkiye Araştırmalar Merkezi* gibi gönüllü kuruluşlar desteklenerek, sayılarının artması sağlanmalıdır.

Fakat bizim bütün iyi niyetli yaklaşımlarımıza rağmen başta Almanya olmak üzere Batılı ülkeler vatandaşlarımızın büyük bir bölümünü istememektedirler. Yanıbaşlarında ucuz birer işgücü adayı olarak kendi kültürlerine yakın Doğu Bloku vatandaşları tarafından kapıları zorlanan bu ülkeler (ilk önce ihtiyar birinci kuşak işçilerimiz olmak üzere) vatandaşlarımızı geri göndermenin bir yolunun da (günümüzde görüldüğü şekliyle) şiddeti çoğaltmaktan geçtiğine inanmaktadırlar*. Her konuda çifte standartlı olan Batı bugün bize bu yüzünü açıkça göstermese de, gelişmelere bakıldığında bu durum kolaylıkla anlaşılabilir. Türkiye'nin her zaman ilgisine ve sevgisine kucak açmış, fakat genelde yalnız bırakılmış bu insanları kendi kaderleri ile başbaşa bırakabileceğimiz düşünülemez. Bugünkü Türkiye zaten kitlesel bir dönüş göçünü de kaldıracak durumda değildir. Fakat (gerek Bosna-Hersek olaylarına Batı'nın yaklaşımı, gerekse vatandaşlarımızın karşı karşıya oldukları ırkçı saldırılara karşı ev sahibi ülkelerin tepkisizliği vb. gelişmeler dikkatle takip edildiğinde) böyle bir durum, yani vatandaşlarımızın büyük gruplar halinde geri dönüş yapmaları uzak bir ihtimal olarak da değerlendirilemez. O halde Türkiye şu iki tercihten birini yapmak zorundadır;

1. *Yurtdışındaki vatandaşlarımızın karşı karşıya oldukları (ve bu makalenin de konusunu oluşturan yukarıdaki) problemleri çözmek ve onların T.C.Devletinden beklentilerini dikkate alarak buldukları ülkelerin saygın birer vatandaşı olarak yaşamalarını sağlamak için uluslararası plâtfomlarda ne gerekiyorsa yapmak,*

2. *Bunu başaramadığı (veya başaramayacağını anladığı) takdirde ise derhal yerleşim alanlarından istihdam sahalarına, uyum kurslarından eğitim müesseselerine kadar bir dizi ön hazırlığı başlatmak zorundadır. (Fakat ne yazık ki bugün, mesele ile doğrudan ilgili olması gereken ve bütün bu sorunları takip ederek T.C.Hükümetlerine*

Nitekim 1990'lı yılların başından itibaren Alman ırkçılarının düzenlediği saldırılar giderek azalmış, bunların yerini 1995' in ilk aylarından itibaren Türkiye'den kaçan bölücüler almıştır. Böylece yakın bir gelecekte vatandaşlarımız Batı Avrupa ülkelerinde birbirleri ile çatışacaklar, ev sahibi ülkeler de bunlardan işlerine gelmeyenleri bu vesile ile sınır dışı ederek işçilerimiz üzerinde bir başka baskı unsuru daha kurmuş olacaklardır.

gelecekle ilgili plânlar sunmak görevi olan DPT'nda ne böyle bir çalışma, ne de konu ile ilgilenen uzmanlar mevcuttur).

Bizce, bunlardan birincisi için çalışılmalı, ikinci durum için ise hazırlıklı olunmalıdır.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

- ABADAN, N. (1964) **Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları**, DPT Yay., Ank.
- ABADAN, N (Vd.) (1976) **Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma**, Ajans-Türk Mat., Ankara.
- ABADAN, N.-KEMİKSİZ,N.(1986/a) **Türk Dış Göçü: 1960-1984 Yorumlu Bibliyografya**, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fak.Yay., Ankara.
- ABADAN, N. (1986/b) "*Türk Dış Göçünün 25 Yıllık Bilimsel Bilançosu; 1960- 1985*", **Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Türk Sosyal Bil. Derneği Yay., Ankara, Sh.389-410
- ABERCROMBIE, T.J.(1989) "*Unsettled Immigrants*", **National Geographic Vol.176, No:1**, Washington Sh.121-129
- AKÇAYLI, N. (1986) **F.Almanya'da Yaşayan Türkler ve Sorunları**, 2.Uluslararası Bursa Semp.27-29 Nisan 1984,Uludağ Üniv.Yay.,Bursa
- AŞIKOĞLU,N.Y. (1993) **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.No.106, Ank.
- AYTAÇ, K. (1979) "*F.Almanya'da Okul Sistemi ve Türk İşçi Çocuklarının Eğitimden Elenişi*", **Yurtdışındaki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları**, Ankara
- CANATAN, K.(1990) **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, Endülüs Yay., İstanbul
- DPT (1989) **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plânı 1990-1994**, DPT Yay. No: 2174, Ank.
- ERKAL, M. (1991) **İktisadî Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Yenilik Basımevi, İstanbul
- GILLMOR, D. (1974)**Resources,Economy, Society: a Socio-Economic Geography**, Gill and Macmillan Publ., Dublin
- GİTMEZ, A.S. (1983) **Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler**, Alan Yay., İstanbul
- GÖKALP, A. (1984) "*Migrants Children In Western Europe: Differential Socialization and Multicultural Problems*", In: **MIGRATION; World Trends, Localized Flows and Their Absorption**, Int. Social Science Journal, Publ. UNESCO, Vol.XXXVI, No.3, Paris
- GÖKÇE, O.(1987) "*Yabancıların Alman Televizyonunda Tanıtım Şekilleri*", **Türkoloji Çalışmaları ve F.Almanya'daki Türk Çocuklarının Eğitim-Kültür Problemleri Sempozyumu, 20-21 Eylül 1985**, Ankara, Sh.87-94

- GÜZEL, A.(1987) "*Orta Avrupa'ya Göçen Türk İşgücü ve Çocuklarının Eğitim Meselesi*", **Türkoloji Çalışmaları ve F.Alm.daki Türk Çocuklarının Eğitim Kültür Prob.Semp.20-21 Eylül 1981**, Ankara, Sh.95-105
- IWAO, K.(1979) "*Turkish Immigrant Coal Miners In The Ruhr District, W. Germany*", **In: Studies In Socio -Cultural Aspects Of The Mediterranean Islands**,Research Group For The Mediterranean At Hitotsubashi University, Tokyo, Sh.109-143
- KAGITÇIBAŞI, Ç.(1975) **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri**, Boğaziçi Ün. Yay., İstanbul
- KÜÇÜK, A.(1991) "*Avrupa'daki Türk Öncüleri ve Meseleleri*", **Amsterdam Postası, Sayı:9**, Amsterdam, Sh.10-11
- ÖZDEMİR, Ç. (1988) "*Yurtdışındaki Türk Çocuklarında Kimlik Krizi ve Türkçenin Önemi*", **Türk Yurdu, Sayı: 23**, Ankara, Sh.18-21
- ÖZDEMİR, Ç. (1994/a) "*Yabancı İşçilere Karşı Önyargılar ve Karşı Kanıtlar*", **Türk Yurdu, Sayı:82**, Ankara, Sh.27-32
- ÖZDEMİR, Ç. (1994/b) "*İşçi Göçü ve Almanya'da Yabancı (Türk) Düşmanlığı'nın Teorik Açıklaması 1-2*", **Türk Yurdu, Sayı: 83-84**, Ankara, Sh.47-52, 31-37
- ÖZGÜÇ, N. (1984) **Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri**, İ.Ü. Ed.Fak.Yay.No:2511, İstanbul
- SEZGİN, O. (1991) **Üçüncü Neslin Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. No.69, Ank.
- TUNA, K. (1981) **Yurtdışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi**, İ.Ü.Ed.Fak.Yay.No:2869, İstanbul
- TÜMERTEKİN, E.(1994/a) **Beşeri Coğrafyaya Giriş**, İst.Ünv. Ed.Fak. Yay. No:2464, (3.Baskı), İstanbul
- TÜMERTEKİN,E.(1994/b) **Ekonomik Coğrafya**, İst.Ünv.Ed.Fak.Yay.No: 2926, (3.Baskı), İstanbul
- TÜRKDOĞAN, O. (1984) **İkinci Neslin Dramı**, Orkun Yay., İstanbul
- T.C.ÇALIŞMA VE SOS. GÜV. BAK. (1982) **Yurtdışındaki Türk Varlığını Koruma Projesi**, (Ön Çalışma Raporu), Ankara
- T.C. ÇALIŞMA VE SOS. GÜV. BAK. (1991) **Yurtdışında Çalışan ve Yurda Dönen Vatandaşlarımıza Sunulan Hizmetler Rehberi**, YİH Gn.Md., Ankara
- T.C.ÇALIŞMA VE SOS. GÜV. BAK. (1992) **1991 Yılı Raporu**, YİH Gn.Md., Ankara
- T.C.DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (1973) **Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları**, Ekonomik ve Sosyal İşler Gn.Md.Yay., Ankara TÜSİAD (1988) **F.Almanya'daki Türk İşadamlarının Ekonomik Potansiyeli ve Türk Ekonomisine Katkıları**, TÜSİAD Yay., İstanbul
- WALLRAFF, G.(1986) **En Alttakiler**, Milliyet Yay.No:58, (5.Baskı), İstanbul
- WILPERT, C.(1984) "*Returning and Remaining: Return Among Turkish Migrants in Germany (Dönmek mi Kalmak mı:Almanya'daki Türk İşçilerinin Dönüş*

Eğilimleri", In; **The Politics of Return**, Ed.D. Kudat, Center of Migration Studies, Newyork/Rome, Sh.101-112

VASSAF, G.(1983) **Daha Sesimizi Duyuramadık**, Belge yay., İstanbul

YALÇINTAŞ, N.-TOPÇUOĞLU, A.-YÜKSEL, B.-EGE, Ü.(1981) "*Yurtdışında Çalışan Türk İşçilerinin Sorunları*", **2.Türkiye İktisat Kongresi Bildirileri, Cilt: 3**, DPT Yay., Ankara, Sh.151-201

ZARIF, F.-GOLDBERG, A.-KARAKAŞOĞLU, Y. (1995) **İkibinli Yıllarda Almanya'da Türkler**, Önel Yay., İstanbul

YILMAZ, C.(1992) **Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye'de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri**, İst.Ünv.Sos.Bil.Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul

YILMAZ, C.(1993)"*Türkiye'de Kırsal Sanayinin Desteklenmesi ve İşçi Şirketleri Örneği*", **19 Mayıs Ünv. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:8**, Samsun, Sh.305-334

YILMAZ, C.(1994) "*Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi ve Turizm Gelirlerinin Arttırılmasında Batı Avrupa'daki İşçilerimizden Faydalanma İmkânları*", **1994 Turizm Yılığ**, Türkiye Kalkınma Bankası Yay., Ankara, Sh.328-342